

AKADEMİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

Ağustos 2007 – Ekim 2007
Yıl : 9 Sayı : 34

JOURNAL OF ACADEMIC STUDIES

August 2007 – October 2007
Volume : 9 Number : 34

Maestro

İSLÂM'IN BARIŞÇIL NİTELİĞİ VE BATI'NIN ONU ŞİDDET VE TERÖRLE ÖZDEŞLEŞTİRME ALGISI ÜZERİNE

Mehmet KUBAT*

Giriş

Gerçekte “İslâm” ve “şiddet” sözcükleri, yan yana gelmeleri, bir arada kullanılmaları, birbirleriyle bağdaşmaları veya birbirleriyle örtüşmeleri mümkün olup olmadığı bu makalede ortaya konacaktır. Çünkü lügatte “barış”, “huzur” ve “esenlik” gibi anlamlara gelen İslâm,¹ yeryüzünde şiddeti, kargaşayı, zulmü ve haksızlığı ortadan kaldırmak, doğruluk, adâlet ve barışı tesis etmek için gönderilmiş bir dindir.

Ne var ki günümüzde “İslâm” ve “şiddet” en çok ve en sık yan yana kullanılan iki sözcük haline geldi. Son dönemlerde, İslâm coğrafyasında terör örgütlerinin varlık ve faaliyetlerinden yola çıkılarak, İslâm’ın şiddet ve terör üreten bir din ve bu dinin Peygamberi’nin (s) de şiddet ve terör yanlısı olmakla itham edildiği; gerçekte şiddet ve terörün, İslâm inancının doğasında bulunduğu imajının yaygınlaştırılmaya çalışıldığı gözlemlenmektedir.² Yine terör veya intihar eylemlerine katılanların Müslüman kimliğinin ölçü alınarak, yapılan eylemlerin “İslâmî terör” veya “İslâmcı terör” olarak nitelendirildiği, bu bağlamda bilinçli bir biçimde şiddetin İslâmî öğretiyile ilişkilendirmeye çalışıldığı görülmektedir. İslâm karşıtlığı ile öne çıkan bu kesimlerin, Yüce İslâm Dini’ni ve onun Kutlu Elçisi’ni şiddet ve terör yanlısı olmakla itham ederek İslâm ve Müslümanlara ilişkin yaptıkları bu çirkin ve temelsiz yargılamanın, özellikle 11 Eylül Dünya Ticaret Merkezi’nin saldırıya uğraması, daha sonra da İspanya ve İngiltere’deki metro istasyonlarının bombalanması gibi batı dünyasında ortaya çıkan hadiselerden sonra, bütün dünyada giderek yaygınlık kazandığı görülmektedir. Kökleri eskilere dayanan ve son zamanlarda faaliyetlerini giderek hızlandıran bu hareketlerin temel amacının, zihinlerde İslâm ve terörün yan yana oldukları yargısını yerleştirmeye çalışmak olduğu bellidir. Son zamanlarda öncelikle Danimarka’da başlayan ve akabinde Fransa, Almanya gibi birçok Avrupa Birliği ülkesinde Hz. Peygamber’i (s) tahkire yönelik karikatürlerinin yayınlanması; ayrıca Papa XVI. Benedict’in hiçbir gerçekçi temele dayanmadan ve tamamen varsayımlardan hareketle İslâm’ı terörü besleyen bir din, Hz. Peygamber (s)’i şiddet taraftarı ve Müslümanları da fiili ya da potansiyel birer terörist olarak gösteren konuşması³ bunun somut örneklerindendir. Dahası, Batı halklarının din ve terör unsurlarını bir arada barındıran gizemli ve yabancı bir şiddet tehdidi altında oldukları şeklinde yorumlanıp empoze edilen peşin hükümlü ve oldukça önyargılı

fikrin, başta ABD olmak üzere bütün Batı dünyasında geniş kitlelerce giderek kabul görmeye başlaması da oldukça endişe vericidir. Çoğunlukla Batı merkezli bazı mihraklar tarafından yürütülen ve kökü oldukça eskilere dayanan bu faaliyetlerin temel amacının İslâm ile şiddeti eşitlemeye ya da din ile terörü örtüş-türmeye çalışmak olduğu bellidir. Kaynakları ve dayandıkları arka planları açısından çok yönlü ve son derece kompleks bir yapı arz eden⁴ çeşitli şiddet eylemlerinden hareketle yapılan İslâm ve Müslümanlarla ilgili bu yargılamanın, gerçekte âdil ve nesnel bir değerlendirmenin ürünü olduğu söylenemez. Çünkü Müslümanların eylem ve davranış biçimleriyle ilgili genel ve doğru bir değerlendirme yapabilmek için öncelikle şu üç temel sacayağının; Müslüman birey ya da toplumun davranışlarına meşruiyet çerçevesi teşkil eden Kur'an ve Sünnet'in, Müslümanların tarih içinde geliştirdikleri gelenek ve kültürel yapıların ve Müslümanları dışarıdan gözleyenlerin bilgi ve gözlem dereceleri düzeyinde İslâm ve Müslümanlar hakkında sahip olduğu fikir ve kanaatlerin göz önünde bulundurulması gerekir. Oysa İslâm karşıtları çoğu zaman bu üç faktör arasında yeterince ayırım yapmadıkları için, neyin sahiden İslâm Dini'nin aslı tabiatından, neyin dinî tecrübeyi yaşayan Müslümanların sınırlı algısından ve içinde yaşadıkları tarihsel tecrübeden ve son olarak da neyin eksik bilgi ve gözlem sonucu teşekkül eden önyargılardan kaynaklandığını tespit etmeleri oldukça güç olmaktadır.⁵

Bir taraftan Ortadoğu'nun farklı bölgelerinde artarak devam eden, son birkaç yılda ise doruk noktasına çıkan çatışmalar esnasında bazı Müslümanların intihar saldırılarına varıncaya kadar şiddete dayalı bir dizi mücadele yöntemini benimsemesi, diğer taraftan kimi çevrelerce "İslâmî terörle (!) mücadelede mîlat" kabul edilen 11 Eylül 2001'deki Dünya Ticaret Merkezi'ne düzenlenen saldırı ve bu saldırının İslamcı örgütlere mensup kimseler tarafından gerçekleştirildiğinin iddia edilmesi, dünya kamuoyunda Müslümanların şiddet ve terörden yana oldukları şeklindeki söylemlerin artmasına neden olmakta; bu saldırıları yapanlar eleştirileceğine, bunların mensup olduğu din, yani İslâm ve onun Kutlu Elçisi (s) haksız bir eleştiriye tabi tutulmaktadır. Kısacası İslâm ve şiddet konusu gündeme gelince ilgili ilgisiz herkes, İslâm'ın bu konudaki yaklaşımını, temel referanslara yönelmeden yorumlamaktadır.

Şüphesiz bütün dünyada ortaya çıkan şiddete dayalı hareketlerde olduğu gibi, gerek İslâm dünyasında ve gerekse de dünyanın farklı coğrafyalarında Müslümanların müdahil oldukları şiddet veya terör olaylarının ortaya çıkışında da dinî-teolojik faktörlerin yanı sıra siyasal, sosyal, psikolojik, çevresel vb. bir çok nedenin başat rol oynadığı söylenebilir. Bütün bu faktörlerin şiddeti üretmedeki rollerinden söz etmek bu çalışmanın kapsamını aşacağından, biz bu makalede, terörü üreten diğer faktörleri bir tarafa bırakarak, şiddetin "dinî-teolojik" boyutu ya da "İslâm" veya "Müslümanlar"la ilişkilendirilen yönü üzerine odaklanmak istiyoruz. Son zamanlarda ısrarla din ile terör arasında organik

bir bağ, ya da doğrudan bir ilişki varmış izleniminin uyandırılmaya çalışılması, İslâm'ın terörü besleyen bir din; Müslümanın ise fiilî ya da potansiyel birer terörist olarak gösterilmesi ve en önemlisi de Müslüman birey ve toplumların sistimli ve planlı bir şekilde terörize edilmek istenmesi, bu hususun araştırılmasını daha da önemli kılmaktadır. Bu nedenle biz burada öncelikle "şiddet" sözcüğünün tanımı, içeriği ve kapsamı hakkında kısaca bilgi vermek, daha sonra da genelinde dinlerin, özelde ise İslâm'ın şiddet olgusuna bakışını irdelemek ve böylece İslâm ve terör arasında özellikle son zamanlarda kurulmak istenen ilişkinin mahiyeti ve değerini sorgulamak istiyoruz.

1. Şiddetin Tanımı, İçeriği ve Kapsamı

Arapça bir kelime olan *şiddet*, bir şeydeki güç ve kuvveti gösteren *şedde* fiilinden türemiştir. "Sertlik", "katılık" ve "aşırılık" gibi anlamlara gelir ve *yumuşaklığın* zıt anlamı olarak kullanılır.⁶

Terim olarak, "rıza hilâfına yönlendirme için fizikî zorlamaya maruz kalma" biçiminde tarif edilen şiddet sözcüğü,⁷ Türkçe'de, en genel anlamda "*karşıt görüşte olanlara inandırma ve uzlaştırma yerine, kaba kuvvet kullanma*" ya da; "*terör eylemlerine başvurarak toplumda kaos ve kargaşa meydana getirme veya halk arasında korku ve dehşet saçma*"⁸ şeklinde tanımlanabilir.

Ancak bu tanım göz önünde bulundurulduğunda, "şiddet" kavramının neleri içerdiği hususunun bir ölçüde açıklıktan uzak olduğu kolaylıkla tespit edilebilir. Çünkü artık maddî olduğu kadar, insan gövdesine zarar vermeye yönelik, kültürel olarak meşru görülmeyen davranışlar⁹ ve moral şiddet ve uygulamalardan da söz edilebilmekte, bu tür baskı ve zorlamaya yönelik uygulamalar da şiddet kavramı içinde incelenmektedir. Modern zamanlarda birey veya toplumların fizikî zorlamaya maruz bırakılması şiddet olarak kabul edildiği gibi, "medya ve şiddet", "çocuk ve şiddet", "aile içi şiddet",¹⁰ "futbol ve şiddet"¹¹ gibi çeşitli hususlar da şiddet kapsamında değerlendirilebilmektedir.

O halde, "şiddet" kavramının sınırlarının, hemen *her tür zor kullanımı* kapsayacak şekilde genişletilmesinin, şiddeti anlama ve anlamlandırmada en tutarlı yol olduğu söylenebilir. Bu gerçekten hareketle denilebilir ki, bir "şiddet olgusu"ndan söz edilebilmesi için iki temel hususun göz önünde bulundurulması zorunludur:

1) Öncelikle fizikî zorlamanın yanında yıldırma, caydırma veya vazgeçirme gibi psikolojik baskıların da şiddet kapsamında mütalaa edilmesi.

2) Zorlamaya maruz kalan kişinin (grup veya topluluğun), irâdesi dışında bir yönlendirmeye karşı karşıya bulunması gerekir.¹² Bu çalışmada şiddet olgusu, bu iki husus göz önünde bulundurularak irdelenmeye çalışılacaktır.

2. İslâm Öncesi Semavî Dinlerde Şiddet

Yaygın olarak inanılan bütün semavî dinler, gerçekte insanın doğasında gizlenmiş birer eğilim olarak kabul edilen kötülük, kan dökme, bencillik, haksızlık, zulüm vb. şiddete dayalı duygu ve eğilimleri engellemeyi amaç edinmiş; kaos ve kargaşaya, fitne ve zulme, ahlâksızlık ve kötülüğe karşı barış, hoşgörü, adâlet, doğruluk, dürüstlük, iyilik, güzellik ve kul hakkı gibi pozitif değerleri öne çıkarmışlardır. Ancak bununla birlikte tarih boyu dinsel inanış ve değerlerde varolan ve özellikle de kutsal metinlerde yer alan bazı ifadelerin şiddete referans olarak kullanıldığı da bir gerçektir. Çünkü kutsal kitaplarda yazılı olan “ilahî din” ile insanî bir özellik taşıyan “dinin yorumu” bazen birbirlerinden farklı olmuştur. Bu nedenle hemen bütün kutsal metinlerde şiddetle irtibatlı olabilecek bir takım ifadeler, çoğunlukla bağlamından kopararak anlaşıl-maya çalışılmıştır. Örneğin, Eski Ahit’te İsrailoğullarını düşmanlarını öldür-meye, mallarını yağmalamaya ve onlara ait mal ve eşyayı yakıp yıkmaya davet eden, “*Şimdi Rabb’in sözlerine kulak ver. Her şeye egemen Rab diyor ki, ‘İs-railliler’e yaptıkları kötülükten ötürü Amalekliler’i cezalandıracağım. Çünkü Mısır’dan çıkan İsraililer’e karşı koydular. Şimdi git, Amalekliler’e saldır. Onlara ait her şeyi tümüyle yok et, hiçbir şeyi esirgeme. Kadın erkek, çocuk, öküz, koyun, deve, eşek hepsini öldür*”¹³ gibi ifadelerin şiddeti onayla-dıkları varsayılmıştır:

Yine Tevrat’ta şiddet veya teröre referans olarak kullanılmaya açık şöyle ifadeler yer alır:

“*Musa şöyle dedi: ‘İsrailin Tanrısı Rab diyor ki, ‘herkes kılıcını kuşansın. Ordugâhta kapı kapı dolaşarak kardeşini, komşusunu, yakını öldür-sün’. Levliler Musa’nın buyruğunu yerine getirdiler. O gün halktan üç bine yakın adam öldürüldü. Musa, ‘bugün kendinizi Rab’be adanmış oldunuz, her-kes öz oğluna, öz kardeşine düşman kesildiği için bugün Rab sizi kutsadı’ de-di.*”¹⁴

Tevrat’ta ilk bakışta şiddet veya teröre referans olabilecek gibi görünen bu ve benzeri ifadelerden kalkılarak, özünde iyilik ve hoşgörü barındıran semavî din Yahudiliğinin ve onların kutsal kitabı Tevrat’ın tamamen şiddeti ön-gördüğü ve terörü onayladığı sonucuna ulaşılmamalıdır. Çünkü Tevrat’ta şid-detin çağrıştıran bu ifadelerin yanı sıra. “*babana ve annene hürmet et, katlet-meyeceksin, çalmayacaksın*”,¹⁵ “*garibe haksızlık etmeyeceksin, hiçbir dul ka-dını ve öksüzü incitmeyeceksin*”,¹⁶ “*yalan haber taşımayacaksın, haksız şâ-hit olmak için kötüye el vermeyeceksin, kötülük için çokluğun peşinde olma-yacaksın*”¹⁷ gibi iyilik, güzellik, barış, hoşgörü, vb. evrensel ahlâkî ilke ve er-demleri önceleyen, kısacası şiddeti onaylamayan birçok ifade de yer almaktadı-r. Bu nedenle Tevrat’ta şiddet içerikli ifadelerden yola çıkılarak, genelleme-

ci bir bakış açısıyla bütün Yahudilerin toptan şiddet yanlısı oldukları yargısı da gerçeklerle bağdaşmaz. Çünkü gerek tarihte ve gerekse de günümüz Yahudilerinden şiddet yanlısı tutumu benimseyenler olduğu gibi, barış taraftarı olanların da bulunduğu bir gerçektir.

Ne var ki, Eski Ahit'te yer alan şiddet içerikli ifadelerin, Tevrat'ı kendi bütünlüğü içerisinde okumayan bir kısım şiddet ya da terör yanlısı Yahudiler tarafından, tarihî süreç içerisinde kendi dinlerinden olmayanlara, özellikle de günümüzde işgal ettikleri Filistin topraklarında Müslümanlara karşı giriştikleri bilinçli zulme referans olarak kullanıldığı, şiddet ve terörü meşrulaştırmalarının Tevrat'ta yer alan bu ve benzeri ifadelerin onlar için birer başvuru ve esin kaynağı olduğu belli olmaktadır.

Yine İnciller'de Hz. İsa'ya atfedilen, *"Yeryüzünde barış getirdiğimi sanmayın! Barış değil, kılıç getirmeye geldim. Çünkü ben babayla oğlun, anneyle kızın, gelinle kaynananın arasına ayrılık sokmaya geldim"*¹⁸ ve *"Kılıcı olmayan, abasını satıp bir kılıç alsın"*¹⁹ gibi ifadelerin de şiddete zemin oluşturduğu ve tarih boyunca bu din mensuplarının, Haçlı savaşları'nda olduğu gibi kendilerinden, yani Hristiyan olmayanlara karşı savaş açma ve şiddete başvurularında meşrulaştırıcı bir fonksiyon üstlendiği belli olmaktadır. Yine İncillerde yer alan bu ifadelerin, Ortaçağ Batı dünyasında yalnızca Hristiyan olmayanların değil, Kilise'nin onaylamadığı ve bu kurumun Hz. İsa'nın konumuna ilişkin bazı doğmalarını benimsemeyen farklı mezhep yanlısı hristiyanların engizisyon mahkemelerinde idama mahkum edilmelerine de sebep olduğu söylenebilir. Bu perspektifin tabii sonucu olarak papazlar, afaroz ve endüljans kararları ile insan özgürlüğüne hükmetmiş, engizisyon mahkemeleri de farklı düşünen fikir adamları için âdeta birer ölüm makinesi görevi görmüşlerdir. Sokrat ve Galile gibi ünlü düşünürler, insan hak ve hürriyetlerini, farklı düşünceleri hiçe sayan, özgür düşünceye pranga vuran bu tür baskıcı dikta rejimler tarafından katledilmişlerdir.²⁰

Ancak, Hristiyanlık tarihinde şiddetin öne çıktığı ve gerçekte hristiyanlık tarihinin genel anlamda bir şiddet tarihi şeklinde zuhur ettiği savı doğru olsa da,²¹ yukarıda Yahudilerden söz ederken de vurguladığımız üzere, İncillerde yer alan bu ifadelerden yola çıkarak, özünde iyilik ve hoşgörüyü barındıran hakîkî/sâf Hristiyanlığın şiddet ve terörü onayladığı, dolayısıyla tarihten günümüze bütün hristiyanların şiddet yanlısı oldukları söylenemez. Meselâ Matta İncili'nde yer alan, *"Ama ben size diyorum ki, kötüye karşı direnmeyin. Sağ yanağınıza bir tokat atanı öbür yanağınızı da çevirin. Size karşı davacı olup mintanınızı almak isteyen abanızı da verin. Sizi bin adım yol yürütmeye zorlayanla iki bin adım yürüyün. Sizden bir şey dileyene verin, sizden ödünç*

isteyeni geri çevirmeyin"²² gibi ifadeler, özelde Hz. İsa'nın, genelde de Hristiyanlığın şiddet ve terörü onaylamadığını açıkça göstermektedir.

3. İslâm'a Göre Şiddet

Daha önce de işaret edildiği üzere, modern zamanlarda ya dinî tecrübe-yi yaşayan Müslüman birey ve toplulukların sınırlı algısından ve tarihsel tecrübelerinden yola çıkılarak, ya da çoğunlukla eksik, kusurlu veya yanlış gözlem ve bilgilere dayanarak İslâm'ın şiddet ve teröre bakışı saptanmaya çalışılmakta, bu bağlamda İslâm inancının şiddeti körüklediği veya onayladığı sonucuna ulaşılmaktadır. Kimi çevrelerce şehirlerin kalabalık caddelerinde intihar eylemlerinde bulunarak sivil insanları katleden, rehin aldığı ya da kaçırdığı masum insanları çeşitli işkencelerle öldüren, bombalı eylemlerle hem kendilerini ve hem de masum insanları ortadan kaldıran intihar eylemcilerinin şiddete dayalı tutumlarından yola çıkılarak İslâm Dini yargılanmakta ve bu dinin şiddeti onayladığı varsayılmaktadır. Genellikle İslâm ve Müslümanlara karşı önyargıyla hareket eden bu çevrelerce, İslâm'ın aslî tabiatından kaynaklanmayan hususlar, İslâm'danmış gibi gösterilmekte, böylece İslâm ile şiddet ya da terör örtüştürülmeye çalışılmaktadır.²³

Oysa İslâm'ın şiddet ve terör karşısındaki tutumunun tespit edilebilmesi için öncelikle ya bu dinin kutsal kitabı Kur'an'ın, ya da Kitab'ın yaşayıp aktarıcısı, yani pratize edicisi konumundaki Peygamber'in (s) konuyla doğrudan ilgili söz, fiil ve onaylamalarının göz önünde bulundurulması gerekir. İslâm'ın şiddete ilişkin bakış açısını şu birkaç başlık altında özetlemek mümkündür:

3.1. Kur'an ve Şiddet Olgusu

Hemen belirtelim ki, diğer kutsal metinlerde olduğu gibi, lafzî veya literal bir okumaya tabi tutulduğunda, ilk bakışta Kur'an'da da şiddeti çağırıştıran bazı ifadeler rastlamak mümkündür. Söz gelimi Kur'an'da yer alan, "*Size savaş açanlara karşı Allah yolunda savaşın...*"²⁴ "*Fitne kalmayınca ve din yalnızca Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın...*"²⁵ ve "*...onları nerede bulursanız öldürün...*"²⁶ gibi ifadeler, siyâk ve sibakları (önce ve sonra geçen ifadeler) göz önünde bulundurulmadan, kendi bağlamlarından kopararak okunduğunda şiddeti onayladıkları varsayılabilir. Bu ve benzeri ifadelerin tarihin belli dönemlerinde çoğunlukla İslâm dininin künhüne vâkıf olamayan, bu yüzden de cihâd ve savaş kavramlarının anlam içeriklerini göz ardı ederek, cihâdın yalnızca gayri Müslimlerle savaşmak anlamında olduğunu zanneden ve bu iki olguyu özdeşleştiren kesimler tarafından şiddeti meşrulaştırmada birer araç olarak kullanıldığı ve şiddete dayalı olaylarda âdeta bayraklaştırıldığı doğrudur. Ancak Kur'an'da şiddet içerdikleri varsayılan bu münferit ifadeler, nasslarda ortaya konulan cihâd ile savaş ayırımının bilincine varılarak ve

Kur'an ve Hz. Peygamber (s)'in uygulamalarına ilişkin genel ilkelerin ana teması ile tarihsel durum göz önünde bulundurularak, yani Kur'an-Sünnet bütünlüğü içerisinde okunduğunda, hiç de genel boyutta şiddet öngörmedikleri görülür. Zira âyet ve hadislerin çerçevelediği hususlar göz önünde bulundurulduğunda, cihâd ile savaş olgusunun birbirleriyle özdeşleştirilecek hususlar olmadığı, mücâhede faaliyetinin mukâteleden daha kapsamlı olduğu, dolayısıyla da cihâdın sadece Müslüman olmayan unsurlarla savaşarak onları zorla Müslüman yapmak olmadığı²⁷ kolaylıkla tespit edilebilir. Bu hususu şöyle izah etmek mümkündür:

3.2. Âyet ve Hadisler Işığında Cihâd

İslâm'a göre cihâd, genel olarak İslâm ve Müslümanlara karşı açıkça savaş açmış olanlarla cihâd, şeytana karşı cihâd ve nefis ile cihâd olmak üzere üç kısımda ele alınmıştır.²⁸ En genel anlamıyla cihâd, Müslümanın Allah'a kulluk ve O'nun rızasını temin için İslâm'ın esaslarını öğrenme, öğretme, ferdi ve ictimai planda yaşama, yaşanmasına çalışma, İslâm'ı tebliğ ve bu hususlarda içte ve dışta karşılaşacağı engelleri aşma konusunda içinde bulunması gereken şuur ve sürekli gayret ve aksiyon halini ifade eder. Nitekim âyet ve hadislerde cihâd, "Allah'ın rızasına uygun yaşama çabası" şeklinde özetlenebilecek genel anlamıyla geçmekte;²⁹ silahlı savaş, ancak cihâdın bir türü olarak zikredilmektedir. Meselâ Hac sûresindeki "Allah uğrunda, O'na yaraşır şekilde cihâd edin"³⁰ âyeti, cihâdın en kapsamlı anlamını içermekte ve silahlı savaş da dahil olmak üzere yukarıda işaret ettiğimiz her üç anlamı da kapsamaktadır.³¹ Yine "Ey Nebî, kâfirlerle ve münâfıklarla cihâd et"³² âyetinde geçen cihâd kelimesi, en genel anlamda kullanılarak, hem kâfir ve münâfıkların fiili saldırıları karşısında savaşmayı, hem de onları İslâm'a kazandırmak için delil sunma, sertlik gösterme, onları zorla alıkoyma ve azarlama gibi silahlı savaş dışında bir takım yollara başvurmayı ifade etmektedir.³³

Furkân sûresindeki "Kâfirlere boyun eğme ve bu Kur'an ile onlara karşı büyük cihâd et"³⁴ ve Ankebût sûresindeki "Bizim rızamıza ulaşmak için cihâd edenleri, biz elbette yollarımıza iletiriz"³⁵ âyetlerinde ise cihâd kelimesi savaş anlamında kullanılmamıştır. Çünkü bu âyetler Mekki olduğu için,³⁶ henüz fiili savaşa izin verilmemiştir. Dolayısıyla bu âyetlerde cihâd kavramı, insanların İslâm'ı kabul etmeleri için zor kullanmayı değil,³⁷ ilâhî mesajın ışığında hakkı inkârı şartlanmış kimselerle bütün güç ve kuvvetin ortaya konularak büyük bir direnç ve çaba gösterilmesi anlamında kullanılmıştır.

Yukarıda işaret ettiğimiz âyetler yanında, Hz. Peygamber (s)'in, "Mücâhid, nefsiyle cihad edendir";³⁸ "Müşriklere karşı mallarınız, nefisleriniz ve dillerinizle cihâd edin";³⁹ "Mü'min, kılıcı ve diliyle cihâd eder"⁴⁰ ve

“cihâdın en faziletlisi zâlim sultana karşı hakkı/gerçeği söylemektir.”⁴¹ sözleri, cihâdın salt savaş anlamında olmadığını gösterir. Ayrıca Hz. Âişe’nin, “Ey Allah’ın Resûlü, görüyoruz ki cihâd amellerin en faziletlisidir. Bu durumda biz de cihâd etmeli değil miyiz?” sorusuna Hz. Peygamber (s)’in, “sizin için cihâdın en faziletlisi makbûl haktır.”⁴² diye cevap vermesi; yine Rasûlullah (s)’ın, savaşa katılmak için gelen bir kimseye annesinin ve babasının hayatta olup olmadıklarını sorduğunda sağ olduklarını öğrenmesi üzerine, savaşa katılmak yerine ona, “onlara hizmet yolunda nefsinle cihâd et”⁴³ demesi de, cihâdın salt Müslüman olmayan unsurlarla savaşmak olmadığını kuşkuya mahal bırakmayacak bir şekilde izah etmektedir.

3.3. Kur’an ve Sünnet’te Savaşa Dair Belirlenen Hukukî İlke ve Esaslar

Nasslarda, İslâm’ın savaş stratejisine ilişkin ilkeler ve fiili bir savaş esnasında uygulanacak hukukî esaslar da belirlenmiştir. Öncelikle belirtmek gerekir ki, İslâm’da esas olan savaş değil, barıştır. Kur’an’a göre Müslümanlar savaşmayı değil, barışçı olmayı ilke edinmelidirler. Bu husus şöyle dile getirilmiştir: *“Ey inananlar, hep birden barışa girin (barışçı olun). Sakın şeytanın peşinden gitmeyin.”⁴⁴ Yine Kur’an, savaşı fitne peşinde koşan kâfirlerin arzuladığı olumsuz bir eylem olarak tasvir etmiştir: “Onlar ne zaman savaş için bir ateş yakmışlarsa (fitneyi uyandırmışlarsa) Allah onu söndürmüştür. Onlar yeryüzünde bozgunculuğa koşarlar. Allah bozguncuları sevmez.”⁴⁵ Hz. Peygamber (s) de, “Düşmanla karşılaşmayı (savaşmayı) temenni etmeyin. Fakat buna mecbur kaldığınız taktirde de tahammül gösterin. Allah’tan daima esenlik ve barış dileyin”⁴⁶ buyurmuştur. Bu hadis, bütün uğraşılara rağmen savaş kaçınılmaz bir hal aldığı ve savaşa engel olmak mümkün olmadığı, savunmaya yönelik olarak ve yalnız Allah’ın rızasına uygun olmak koşuluyla⁴⁷ ancak savaşılabilirliğini gösterir.*

Kur’an’da, yukarıda sözünü ettiğimiz kaçınılmaz savaş söz konusu olduğunda, İslâm dininin savaş stratejisine ilişkin ilkeleri ortaya koyan, cihâdın savaş türüne ait hususiyetleri belirleyen ve sadece *fiili savaş* söz konusu olduğunda hükümleri geçerlilik arz eden âyetler de vardır. Bakara, 190, 193, Nisâ, 89 ve Hac, 39. âyetler savaş hukuku ile ilgili düzenlemeleri kapsamaktadır. Yeri gelmişken bu âyetler üzerinde kısaca durmanın, konunun vuzuha kavuşması açısından faydalı olacağını düşünüyoruz:

Kur’an’da, cihâdın savaş şekline izin veren ilk âyet olduğu kabul edilen⁴⁸ Hac sûresindeki, *“Kendileriyle savaşılana (Müslümanlara), zulme uğramış olmaları sebebiyle (savaşmaları konusunda) izin verildi”⁴⁹ âyetidir. Bu âyetle, Müslümanların zulme maruz kalmış, haksız yere yurtlarından çıkarılmış ve Tevhid inancını terk etmeleri için işkenceye tabi tutulmuş olmaları halinde savaşa izin verilmiştir.⁵⁰*

İslâm savaş hukuku ile ilgili kuralları düzenleyen bir diğer âyet de, *"Fitne kalmayınca ve din yalnızca Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın..."*⁵¹ âyetidir. Bu âyetle "fitne" kelimesi, "kişiyi sahip olduğu görüş veya dinden alıkoyma";⁵² "mü'mini Tevhîd inancından vazgeçirme eylemi";⁵³ "insanlara revâ görülen zulüm ve baskı"; "zor kullanmak suretiyle insanların özgürce düşünme ve bu düşündüklerini serbestçe ifade etme hürriyetlerine müdahale etme"⁵⁴ gibi çeşitli anlamlarda tarif edilmiştir.⁵⁵ Âyetle geçen "din" kelimesi ise "Allah'a kulluk"⁵⁶ olarak tefsir edilmiştir. Görülüyor ki âyet, ancak kendilerine zulüm ve baskı yapılarak Allah'a kulluk/ibadet etmeleri engellenmediği ve Allah'tan başkalarına korku ile boyun eğmek zorunda bırakıldıkları zaman Müslümanlara savaş izni vermiştir. Âyetin devamında, *"...Eğer vazgeçerlerse, (bilinçli olarak) zulüm işleyenlerin dışındakilere karşı tüm düşmanlıklar sona erecektir."*⁵⁷ denilmektedir. Âyet, Müslümanlara karşı savaş açanlar, düşmanlık ve saldırganlığa son verip insanlarla Allah'ın dini arasına girmekten çekilir ve Müslümanların dinî özgürlüklerini kısıtlamaya kalkışmazlarsa,⁵⁸ savaşa son verilmesi gerektiğini açıkça ifade etmektedir.

Yine *"...onları nerede bulursanız öldürün..."*⁵⁹ âyeti de, yalnızca fiili savaş durumunda, yani cepheye geçerli bir hüküm vazetmektedir. Bu âyetin İslâm savaş hukukunun münâfıklarla ilgili kısmını tanzim ettiği, *"Size ne oldu da münâfıklar hakkında iki gruba ayrıldınız? Halbuki Allah onları kendi yapıp ettikleri yüzünden baş aşağı (tepetaklak) etmiştir."*⁶⁰ meâlindeki bir önceki âyetten açıkça anlaşılmaktadır. Bu âyetle öldürülmelerine izin verilen kişiler, fiili bir savaş esnasında kendileriyle yapılan antlaşmaları ihlal eden, yani ahitlerini bozarak sözlerini yerine getirmeyen münâfıklardır. Âyet, söz konusu fiili bir savaş ortamında münâfıkların, kendileriyle yapılan antlaşmaları bozarak sözlerini yerine getirmemeleri, düşmanlarla bir olup Müslümanlara karşı savaşmaları, yani açık bir düşmanlığa yönelmeleri durumunda ancak öldürmelerine izin vermekte,⁶¹ aksi takdirde kendileriyle savaşılmasına müsaade etmemektedir. Nitekim hemen peşinden gelen şu âyet bu konuyla ilgilidir: *"Ancak kendileriyle aranızda antlaşma bulunan bir topluma sığınanlar, ne sizinle ne de kendi toplumlarıyla savaşmak istemediklerinden yürekleri sıkılarak size gelenler müstesnâ."*⁶² Âyetten anlaşıldığı üzere, münâfıklar, Müslümanlarla aralarında antlaşma bulunan bir topluma sığınmaları durumunda ya da ne Müslümanlarla ve ne de kendi toplumlarıyla savaşmak istemediklerinde, yani tarafsız kaldıklarında onlarla savaşmayı yasaklamaktadır.⁶⁴ Âyetin devamında şöyle denilmektedir: *"O halde onlar sizden uzak dururlar, sizinle savaşmazlar ve sizinle barış içinde yaşamak isterlerse, Allah size, onlara saldırmak için bir yol vermemiştir."*⁶⁵ Âyetin bu kısmı, ancak savaşılabilirliği açık bir dille ifade etmektedir.⁶⁶

*“Haram aylar sona erince müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün, onları yakalayın, hapsedin ve her gözetleme yerinde oturup onları bekleyin. Eğer tevbe edip namazı kılar, zekâtı verirlerse artık bırakın yollarına gitsinler”*⁶⁷ âyeti ise, antlaşmalardan doğan yükümlülükleri yerine getirmeyen saldırgan bir toplulukla zaten içine girilmiş bulunulan bir savaş halinden söz etmektedir.⁶⁸ Bu âyetin, Müslümanlarla antlaşma yapan, ancak ihanet etme ve yaptıkları antlaşmaları bozma niyeti taşıdıkları için Müslümanlara karşı kendilerini sorumlu hissetmeyen, daha sonra da antlaşmaların şartlarına uymayarak Müslümanlara saldırma konusunda erken davranan kimseler hakkında inmiş olduğu açıkça görülmektedir.⁶⁹

Yine, *“Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve âhiret gününe inanmayan, Allah ve Rasûlü'nün haram kıldığını haram saymayan ve hak dini din edinmeyen kimselerle, küçülerek elleriyle cizye verinceye kadar savaşın”*⁷⁰ âyetinde belirtilen savaş buyruğu, ancak Müslümanlara karşı girişilen bir saldırı yahut onların güvenliğini açıkça ve tereddüde yer bırakmayacak biçimde tehlikeye sokan bir tehdidin mevcudiyeti halinde geçerlidir. Muhammed Abdüh da bu görüşe katılarak bu âyeti tefsir ederken şöyle demektedir: “İslâm'da savaş, ancak hakkı ve ona bağlı olan insanları savunmak gerektiği hallerde farz kılınmıştır. Hz. Peygamber'in (s) bütün gazveleri (katıldığı bütün savaşlar ve çıktığı tüm seferler), bütünüyle savunmaya yönelik olmuştur. Aynı şekilde sahabîlerin katıldığı savaşların hepsi de yine savunmaya yönelik olmuştur.”⁷¹

Yukarıda aktardığımız bu ve Kur'an'da geçen aynı içerikli diğer âyetlerin,⁷² İslâm dininin savaş stratejisine ilişkin ilkeleri ortaya koydukları, cihâdın savaş türüne ait hususiyetleri belirledikleri göz önünde bulundurulmalıdır. Zira İslâm dininin bir “Savaş Hukuku” vardır⁷³ ve bu âyetler, savaş hukukunu düzenleyen hususları kapsamakta; karşı tarafın başlattığı ve devam eden fiili bir sıcak savaş ortamında, yani cephe Müslümanların tutum ve davranışlarını belirlemektedir. Savaş ortamındaki davranış esaslarını ve kuralları tanzim ettikleri için bu âyetler, savaşın dışındaki durumlarla ilgili değildir; dolayısıyla da genel-geçer hüküm bildirmezler.⁷⁴

Ayrıca, ileride “savaş” başlığı altında daha ayrıntılı olarak üzerinde durulacağı gibi, konuyla ilgili ayetler ve Peygamberimiz'in (s) sünneti bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Müslümanlar için savaşın meşruiyetinin yalnızca kendilerini savunmak olduğu; sebepsiz saldırı hiçbir zaman meşru olmayacağı gibi, sadece fetih gayeli savaş ve saldırıların da meşru olmadığı, tereddütsüz bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Hz. Peygamber'in (s) düşman tarafından başlatılmadıkça savaşa izin vermemesi ve Bedir, Uhud ve Hendek harplerinin hep müdafaa zaruretiyle yapılmış olması bu gerçeği ispatlar.⁷⁵ Kur'an'da savaşmanın ancak “savunma amaçlı” olma özelliği, *“size savaş açanlara, Allah yolun-*

*da savaşın*⁷⁶ gerçeğine yapılan atıfla bâriz bir şekilde ortaya konulmuştur ve bu, "savunmanın", savaşın tek haklı gerekçesi olduğunun açık ifadesidir.⁷⁷

3.4. İnsanlık Tarihinin İlk Şiddet Eylemi: İki Âdemoğlunun ya da Âdem'in İki Oğlu Hâbil İle Kâbil'in Hikayesi

Kur'an, beşer arasında beliren ilk şiddet örneği olarak, isim vermeden⁷⁸ sonu kanla biten Âdem'in iki oğlunun, ya da iki Âdemoğlunun,⁷⁹ yani mutlak anlamda iki insanın⁸⁰ serüvenini sunarak⁸¹ şiddet konusuna merkezî bir yer verir. Kur'an'ın dikkatlere sunduğu bu tabloda kardeşlerden biri ilk şiddet uygulayıcısı olarak nitelendirilir. *Kötülük örneği* olarak sunulan bu şahıs, kaynaklarımızda ismi Kâbil olarak geçen kişidir. Kurbanı kabul görmeyen Kâbil, Tevrat'ta isminin Hâbil olduğu söylenen *iyilik sembolü* kardeşine, "seni öldürecek" dediğinde o, şiddeti tasvip etmeyerek, "sen, öldürmek için bana elini uzatsan da, ben sana öldürmek için el uzatacak değilim" der. Sonunda Kâbil, şiddet kullanarak haksız yere kardeşini öldürür. Böylece o ilk kan dökücü, ilk insan öldüren ve ilk kardeş katili, zulüm, haksızlık, Allah'a isyan etme ve şeytana uymada birinci olur.⁸²

Kur'an, Âdem'in iki oğlunun, iki Âdem oğlunun ya da Hâbil ve Kâbil'in hikâyesini, ders çıkarılması gereken bir ibret tablosu olarak dikkatlere sunar ve bu yolla her tür şiddet, baskı ve zorlamanın onaylanmadığına işaret eder. Bu nedenle İslâm'da, nereden gelirse gelsin, baskının, şiddetin ve zorlamanın her türü yasaklanmış ve Hz. Peygamber (s), "arınmak istememesinden sana ne?"⁸³ "Sen öğüt ver, esasen sen sadece bir öğütçüsün. Sen onlara zor kullanacak değilsin"⁸⁴ âyetleriyle hiçbir konuda insanlara zor kullanmaması hususunda uyarılmıştır:

3.5. Fiili Savaş ve Hz. Peygamber'in Savaşlarının Nedenleri

İslâm'da savaş, evvel emirde değil, İslâm düşmanları ve Müslümanlara hayat hakkı tanımak istemeyen zâlimlere karşı barış ve hoşgörüye dayalı bütün yolların tükendiği noktada, yani en nihayetinde baş vurulacak bir yöntem olarak kabul edilmiştir. Buna göre savaş, ancak haksızlığı önlemek; insanların hak ve hukukuna müdahale eden, diledikleri din, düşünce, ideoloji ve dünya görüşünü serbestçe seçmelerine engel olan zâlimlerin zulmüne engel olmak; saldırılarından vazgeçmeleri için saldırganları caydırmak, kısacası karşı tarafın başlattığı saldırıyı püskürtmek, yani savunma amacına yönelik olduğunda meşrû olabilir.⁸⁵ Bu nedenle İslâm'da ancak düşmanın İslâm toprağını istilâ ettiği veya bilfiil istilâ etmekle birlikte tahammül edilemez bir şekilde hareket ve davranışlarda bulunduğu ya da Müslümanlara yönelik fiili bir saldırıda bulunduğu vakit savaşılabileceği kabul edilmiştir.⁸⁶ İslâm hukukçularının büyük

çoğunluğu da, savaş nedeninin, “saldırıyı püskürtmek” olduğu fikrinde birleşmişlerdir. Bu çoğunluk, Kur’an’ın bazı âyetlerinde açıkça belirtildiği üzere “savaş”ın, “saldırı”ya bir cevap olduğu konusunda da oybirliğine varmışlardır. Buradan hareketle İslâm’da savaşın tek amacının, “saldırıyı önlemek”, bir başla deyişle İslâm’ın savaştan anladığı tek şeyin, “saldırıyı püskürtmek” olduğu söylenebilir.⁸⁷

Rasûlullah’ın (s) savaşmak zorunda kaldığı zamanlarda bile, elinde imkân olmasına rağmen, düşmanlarını imha etmeyi ya da onları toptan ortadan kaldırmayı hedeflememi, onun savaşmaktaki amacının, saldırılarından vazgeçmeleri için saldırganları caydırmak olduğu söylenebilir. Nitekim Rasûlullah (s) döneminde meydana gelen bütün savaşlarda düşmanlarından toplam olarak sadece 250 insanın hayatını kaybetmesi; iki milyon metre kareye yaklaşan, Rusya hariç, Avrupa büyüklüğünde ve üzerinde o zaman milyonlarca halkın yaşadığı bütün Arap yarımadasının, bir eşine daha insanlık tarihinde rastlanamayacak biçimde 250 insana mukabil fethedilmesi,⁸⁸ onun savaştaki asıl hedefinin, İslâm ve Müslümanlara yönelik saldırıları bertaraf etmek olduğunu gösterir.

Daha önce kısmen işaret edildiği gibi, İslâm’da şiddet içerdiği kabul edilen savaş, ancak kaçınılmaz olduğu zaman başvurulmuş bir yöntem olmuştur. Meselâ İslâm’da savaşa ilk olarak müsaade edilen Bedir Savaşı’nın tarihine baktığımızda ve bu esnada cereyan eden olayları dikkatle incelediğimizde, Hz. Peygamber (s) ve sahabenin, aslında başka çıkış yolu bulamadıkları için savaşmak zorunda kaldıkları sonucuna ulaşırız. Meselâ Bedir savaşının evveliyatı ve harbi doğuran sebepler irdelendiğinde, savaşı başlatan tarafın Müslümanlar olmadığı kendiliğinden anlaşılır. Bilindiği üzere Mekke’li müşrikler, baskı ve yıldırımlarla Müslümanları yurtlarını terk etmeye, yani hicrete zorlamış. Mekke’yi terk edenlerin geride bıraktıkları mal ve mülklerine el koymuşlardı. Ayrıca muhâcirlerin sığındıkları memleketlerin (önce Hâbeşistan ve sonra da Medine) idarecilerine çeşitli yollarla ulaşarak, bunların nüfûzlularına Müslümanları iade etmeleri ya da tekrar memleketlerine dönmeleri için siyasi baskı yapmışlardı.⁸⁹ Onlar, bununla da yetinmeyerek Müslümanları Medine’den de çıkarmanın planlarını yapmaya başladılar. İslam Tarihi kaynakları, Müşriklerin, Müslümanları Medine’den de çıkarmak için bir taarruz hazırlığı içerisinde olduklarının duyulması üzerine Hz. Peygamber’in (s), istihbarat amaçlı çeşitli seriyyeler gönderdiğini rivayet ederler. Bunlardan en önemlisi, Abdullah b. Cahş seriyyesi olmuştur.⁹⁰ Peygamberimiz’in (s) bu seriyyeyi savaş amaçlı değil, istihbarat amaçlı gönderdiği talimatlarında açıkça görülmektedir. Yine kaynakların aktardığına göre Rasûlullah (s), bu seriyyeye katılanlara hiç kimseyle savaşmamaları talimatını vermiştir.⁹¹ Ancak Mekkeli müşrikler, yalnızca istihbarat amaçlı olarak sefere çıkan bu seriyyeden iki kişiyi esir aldılar. Fakat Müslümanlar, kendi esirlerini kurtarma operasyonunda, Hz. Peygamber’in (s.)

kimseyi öldürmeme emrine rağmen, müşriklerden iki kişiyi öldürür ve onlardan iki kişiyi de esir alırlar. Bu hadise kendisine intikal ettiğinde Hz. Peygamber (s), “*Ben size haram aylarda savaşmayı emretmedim*”⁹² diyerek öldürme olayını tasvip etmemiş ve alınan iki esiri de hemen serbest bırakmıştır.⁹³

Bu gelişmelerle birlikte Bedir savaşının patlak vermesinde en büyük faktörün, müşriklerin Suriye’ye gönderdikleri kervan olduğu söylenebilir.⁹⁴ Kureyşliler, Müslümanları Medine’den de çıkarmak amacına yönelik olarak bir taarruz hareketine başlamışlar ve tertipledikleri bu taarruza parasal destek sağlamak maksadıyla Ebû Süfyan önderliğinde Şam’a büyük bir ticâret kervanını göndermişlerdir.⁹⁵ Bu ticaret kervanının taşıdığı malların önemli bir kısmının, Müslümanlardan müsadere edilen mallar olması, daha da önemlisi, bu kervanın savaşın maddi finansmanına hazırlık olarak gönderilmesi,⁹⁶ Rasûlullah (s) ve arkadaşlarını harekete geçiren en önemli âmil olmuştur.

Ebû Süfyan idaresinde büyük bir ticaret kervanının Suriye’ye gittiği haberi duyulunca Rasûlullah (s), önceki seriyyelerden farklı olarak kendisinin de katılacağı bu sefere arkadaşlarını da davet etmiş; ancak bu seriyyeye, sadece gönüllü olanların katılmasını istemiş, mutlaka katılmaları için arkadaşlarından hiçbirini zorlamamış, herkesi tamamen kendi hür irâdeleriyle baş başa bırakmıştır. Bu nedenle bazı sahabeler Hz. Peygamber (s) ile birlikte bu sefere çıkmış, birçoğu da bu sefere iştirak etmemiştir. Sefere çıkmayanlar, Rasûlullah (s) tarafından hiçbir şekilde kınanmamışlardır. Çünkü bu kimseler, Rasûlullah’ın (s) herhangi bir savaşla karşı karşıya kalacağını sanmıyorlardı.⁹⁷ Rasûlullah (s) ile birlikte sefere çıkanlar ise, savaş için değil, kendilerine yönelik olarak gerçekleştirilebilecek muhtemel bir savaşın finanse etmek için savaş malzemesi taşıdığı düşünülen kervanın olası tehlikesini bertaraf etmeye yönelik olarak sefere çıkıyorlardı.⁹⁸ Eğer Peygamber (s) ve arkadaşları savaş için sefere çıkmış olsalardı, tam hazırlık yapar ve hiçbir Müslümanın Medine’de bir an dahi durmasına müsaade edilmezdi.⁹⁹

Ancak olaylar o kadar hızlı gelişir ki, Suriye’den dönmekte olan Ebû Süfyan, Hz. Peygamber’in bu seferini haber alınca Mekkeli müşriklerden yardım ister¹⁰⁰ ve kervanın pusuya düşmemesi için de Bedir’den uzak olan ve nâdiren kullanılan sahil yolunu takip eder. Ebû Süfyan’dan gelen yardım çağrısı üzerine Mekkeli müşrikler, yaklaşık olarak 1000 kişilik büyük bir askeri güçle¹⁰¹ Müslümanların üzerine yürürler. Derken Mekke-Suriye kervan yolu ile Medine istikameti kavşak noktasında beklenmedik bir anda iki grup karşılaşır. Hz. Peygamber (s), savaştan önce hem Medineli kabile reisleriyle istişare ederek,¹⁰² hem de Kureyşlilere Hz. Ömer’i elçi olarak göndererek, müşriklerin savaş yapılmadan Mekke’ye dönmelerini teklif eder. Fakat Mekkeli müşrikler

bu teklifi reddederek savaşta ısrar ederler.¹⁰³ Sonuçta tarihte Bedir harbi olarak bilinen savaş gerçekleşir.

Bütün bunlardan anlaşılmaktadır ki, Hz. Peygamber'in (s) giriştiği ilk savaş olan Bedir harbi, bizzat onun tarafından planlanarak başlatılmış bir savaş değildir. Savaşı başlatanlar Müslümanlar değil, Kureyşlilerdir. Müslümanların temel amacı, kendilerine yönelik olarak gerçekleştirilecek muhtemel bir savaşın finanse etmek için mal taşıdığı bilinen kervanın olası tehlikesini bertaraf etmektir. Kur'an'da da bu hususa işaret edilerek, Müslümanların Bedir'deki seferlerinin savaşmaya dönük bir eylem değil, kervanın olası tehlikesini bertaraf etmeye yönelik bir hareket olduğu açıkça belirtilir.¹⁰⁴ Ancak Mekkeliler kendilerince yakaladıkları bu fırsatı, Müslümanları tarih sahnesinden silmeye ve onları toptan yok etmeye yönelik olarak öteden beri planladıkları bir toplu imha operasyonuna dönüştürmek isteyince, kaçınılmaz olarak savaş patlak vermiştir. Demek ki, Bedir'de Müslümanların savaşmasının nedeni, kendilerini bir anda kaçınılmaz olarak savaşın içinde gördükleri, savaşmaya zorlandıkları ve bu ölüm kalım mücadelesinde hayatta kalmak için savaştan başka çıkar yol olmadığı içindi.¹⁰⁵

Gerek Bedir savaşı ve gerekse de Hz. Peygamber'in (s) iştirak ettiği diğer bütün savaşlar, düşmanların fiili saldırganlığını engelleme amacına yönelik olmuştur. Rasûlullah (s), bir savaş esnasında bir kadının öldürülmüş olduğunu görünce, *"Bu kadın savaşmıyordu (neden öldürdünüz?)"* diyerek hoşnutsuzluğunu dile getirmiş ve Hâlid b. Velid'e haber yollayarak muharip olmayan kadın ve çocukların öldürülmemesini emretmiştir.¹⁰⁶ Bu olay da, yalnız kâfirlerin kötülüklerini ve Müslümanlar üzerindeki her türlü olumsuz tesirlerini önlemek için savaşılabilirliğini gösterir.¹⁰⁷ Dolayısıyla nasslardan hareketle, İslâm'ın Müslümanlara, kâfirleri kılıç zoruyla küfür ve şirkten vazgeçirip, bunun yerine Allah'a ibâdete yöneltmek için savaşmalarını emrettiği sonucu çıkarılamaz. Çünkü İslâm, tüm gayri müslimlere inanç özgürlüğü vermiştir. Âyet ve hadîslerde birine dini kabul ettirmek için baskı yapılamayacağı ve baskı altında gerçekleşecek imanın geçersiz olduğu açıkça belirtilmiştir.¹⁰⁸ Kişi istediği yaşama tarzını seçebilir ve istediği şeye tapıp tapmamakta özgürdür. İslâm Müslümanlara, kâfir ve müşrikleri yanlış inanç ve alışkanlıklardan iknâ yoluyla vazgeçirmeye çalışmalarını tavsiye eder;¹⁰⁹ fakat bu amaçla savaşmaya izin vermez.¹¹⁰

İslâm'a göre ancak saldırganlara saldırılabilir,¹¹¹ yani ancak savaşanlarla savaşılabilir. Bakara Suresi'nde bu prensip şöyle vazedilmiştir: *"Sizinle savaşanla siz de Allah yolunda savaşın. Fakat aşırı gitmeyin (haksız yere saldırmayın/haddi aşmayın). Çünkü Allah, aşırı gidenleri (saldırganları/haddi aşanları) sevmez."*¹¹² İslâm âlimlerinden bazıları âyette geçen *"aşırı gitmeyin"* ifadesinin, *"sizinle savaşmayanlarla savaşmayınız"* anlamına geldiğini söy-

lerken,¹¹³ bazıları ise bu ifadenin, savaş ilanı yapmadan, birden bire ve sebepsiz yere düşmanın üzerine hücum etmenin haddi aşma kapsamında olduğunu,¹¹⁴ dolayısıyla “aşırı gitmeyin/haddi aşmayın” ifadesiyle bu tür saldırıların yasaklandığını savunmuşlardır. Âyette, kendilerine savaş açan düşmanlarına karşı savaşırken dahi ölçülü olmak, haddi aşmamak, aşırıya gitmemek, savaşa katılmayan kadınları, çocukları, râhipleri katletmemek, yani her koşulda olduğu gibi, savaş ortamında da Müslümanların âdâletli davranmak zorunda oldukları ısrarla vurgulanmıştır.¹¹⁵

Aynı kural Maide Suresi’nde de şöyle ifade edilmiştir: “*Bir topluluğa karşı beslediğiniz kin ve öfke sizi haddi tecavüze, adâletsizliğe götürmesin. Takvaya en yakın olan budur.*”¹¹⁶ İnsanlık tarihinde taarruz harbinde dahi riayet edilmesi gereken savaş hukuku kurallarını âdil ilkelere dayalı, dört başı mamur bir biçimde ilk olarak tesis eden İslâm’a¹¹⁷ göre, karşı tarafın başlattığı ve Müslümanların zorunlu olarak içerisinde yer aldıkları savaşlarda, karşı tarafta yer alanlar hakkında yalan şehâdette bulunma, müste, kazf, savaşmayan masum insanları öldürme, onlarla yapılan antlaşmaları bozma gibi Müslümanları adâletsizliğe sevk edecek, haddi aşmalarına sebebiyet verecek hususların yapılması kesinlikle yasaklanmıştır.¹¹⁸

Arapça’da “fâale” kalıbı, çoğunlukla karşılıklı olarak yapılan eylemleri ifade eder. Kur’an’ın savaşma ile ilgili emirleri de yine bu kalıpla ifade edilmiştir.¹¹⁹ Bu da, savaşın, ancak savaşçı, yani bilfiil savaşa katılan/muhârip kimselerle karşılıklı olarak yapılabileceğini; savaşçı olmayan, yani bilfiil savaşa katılmayan kadınlarla, çocuklarla, kötürümlerle, yaşlılarla ve din adamlarıyla yapılamayacağını göstermesi açısından son derece dikkat çekicidir.¹²⁰ Bu nedenle Hz. Peygamber (s) ve ondan sonra gelen halifeler, fiili savaş esnasında, bilfiil savaşa katılmayan, kadın, çocuk, kötürüm, yaşlı ve kiliselerinde, mabetlerinde ibâdete çekilip savaşa katılmayan din adamlarının öldürülmesini, ağaçların da tahrip edilmesini yasaklamışlardır.¹²¹ İslâm’da, olağandışı savaş şartlarında bile adâletsizliğe sevk edecek hususlardan şiddetle kaçınılması emredilmiş ve her türlü ortam ve şartta adâletin elden bırakılmaması, dost veya düşman ayırımı yapılmaksızın herkes için adâletli davranılması istenmiştir.¹²²

İslâm’da savaş; intikam, yıkım, fetih, egemenlik ya da İslâm’ın gelişmesi ve bütün dünyaya yayılarak hükümlerinin uygulanması amacıyla yönelik olarak başvuru bir yöntem değildir.¹²³ Aksine savaş; savunma, fitnenin ve zulmün ortadan kaldırılması, kötülüğün engellenmesi ve iyiliğin başat değer olarak kabul edilmesine yönelik olarak başvuru bir metottur. Bu nedenle savaşa dair nassların anlaşılmasında ve insanlara verdikleri mesajın algılanmasında, nasslara konu olan tarihsel şartların da iyi bilinip dikkate alınması gerekir.¹²⁴ Hz. Peygamber’in (s) istisnasız katıldığı bütün savaşlar tamamen müda-

faa ve savunmaya yönelik olmuştur. Aynı şekilde sahabîlerin katıldığı savaşların hepsi de yine savunmaya yönelik olarak, saldırganları cezalandırma ve vatanın korunması amacını gütmüştür.¹²⁵ İslâm'ın öngördüğü savaş; hem amaç, hem de sonuç itibarıyla günümüz savaşlarından farklı olduğu için, türünün farklı olmasını da beraberinde getirmiştir. Bu itibarla İslâm'daki savaşın, koruma/savunma/koruyucu savunma türü bir savaş olduğu söylenebilir.¹²⁶ Bu nedenle İslam fetihlerinin gayesi, hiçbir zaman için salt saldırı, soygun, ganimet elde etme ve talan olmamıştır.¹²⁷ İslâm'da barışa dair bütün yollar tükenmediği için başvurulmuş savaşlarda dahi ihtiyatın elden bırakılmamasına azami dikkat gösterilmiştir. Bu bakış açısının doğal bir yansıması olarak Hz. Peygamber (s), "Allah her hususta güzellik ve iyilikle hareket etmenizi emretmektedir. (Savaş esnasında) öldürürken bile en iyi ve en güzel tarzda öldürün"¹²⁸ buyurmuştur.

İslâm'da bireyin kendi özgür iradesiyle istediği inancı seçmesine imkân sağlayacak ortamın hazırlanması hedeflenmiştir.¹²⁹ Bu nedenle Müslümanlar, fethettikleri ülkelerde yaşayan insanları, zorla Müslüman yapmak için baskı ve şiddete başvurmamışlardır. Müslümanların binlerce yıl hükümrânlık yaptıkları bölgelerde çeşitli dinlere mensup toplulukların bir arada, barış ve güven içerisinde yaşamış olmaları, bunun en bariz kanıtıdır. Ne var ki, aynı şeyi diğer din mensuplarının hükümrân oldukları coğrafyalar için de söylemek oldukça güçtür. Söz gelimi bütün hristiyan batı dünyasının katıldığı Haçlı Seferleri'nin yol açtığı talan ve yıkımların yanı sıra, onların bir zamanlar Müslümanların fethedip hüküm sürdükleri Sicilya ve Endülüs'te, insanlığın en ihtişamlı medeniyetlerinden birini kurmuş olan bir milleti kökünden yok edecek ölçüde Müslüman kıyımına girişmeleri; bu bölgeler hristiyanların hâkimiyetine geçtikten sonra da, bırakın Müslümanların inanç ve ibadetlerini yerine getirmelerine rıza gösterilmesini, tek bir Müslüman ferдин varlığına dahi müsaade edilmemesi, Müslümanlarla diğer din mensuplarının uygulamaları ya da bakış açıları arasındaki farkı göstermesi açısından oldukça ilgi çekicidir.

3.6. İnsana ve Tabiata Karşı Şiddet: Psikolojik Bir Hastalık

İslâm'da insanlara karşı şiddet kullanılması yasaklandığı gibi, şiddet kullanılarak tabiatın, doğal çevrenin tahrip edilmesi de yasaklanmıştır. Kur'an'da insan nesline ve tabii çevreye karşı şiddet kullanma duygusunun marazi bir hastalık olduğuna, "...eline fırsat geçtiğinde (işbaşına geldiğinde, güç, kuvvet ve iktidar sahibi olduğunda) yeryüzünde bozgunculuk yapmaya, ekin ve nesli yok etmeye çabalayan insanlar vardır. Allah bozgunculuğu sevmez."¹³⁰ âyetleriyle işaret edilmiştir. Bu âyetlerde, şiddet kullanılarak insan nesline zarar vermenin ve tabiatı tahrip etmenin hastalıklı bir halet-i ruhiye ya da psikolojik bir hastalık olduğuna vurgu yapılmıştır.

İslâm'a göre savaşın kışkırtıcı koşullarında dahi adâletli davranılması istenmiş, haddi aşmaya götürecek fiillerden kaçınılması emredilmiştir. Savaşta kadınlar, yaşlılar, çocuklar, hastalar, özürlüler, sakatlar, kötürümler ve din adamları öldürülemez; suçsuz insanlara, muharip olmayan masum kimselere ve sivil hedeflere saldırılamaz;¹³¹ tarlalar ve ağaçlar yakılmaz, ekinler de tahrip edilemez.¹³²

3.7. Adam Öldürmek

İslâm'da sebepsiz yere adam öldürmek de menedilmiş, kötü görülmüş ve şiddetle yasaklanmıştır. Hz. Peygamber (s) düşmanın öldürülmesiyle ilgili olarak, *"öldürme konusunda insanların en çekingeni Mü'minlerdir"*¹³³ buyurarak, bu hususun bütün Müslümanlar için temel insanî bir ilke olduğuna vurgu yapmıştır. Kur'an'da vârid olan, *"Yanlışlık dışında bir mü'minin diğer bir mü'mini öldüremez..."*¹³⁴ ve *"Kim bir mü'mini kasten öldürürse onun cezası, içinde ebedî olarak kalacağı cehennemdir"*¹³⁵ âyetlerinden hareketle bazı İslâm âlimleri, kasten adam öldürenin tövbesinin kabul edilmeyeceğine hükmetmişlerdir. Söz konusu âlimler, kasten adam öldüren kimselerin, cehennemde ebedî olarak kalacağı bildirilen kâfirler gibi, ebedî olarak ateşte kalaçaklarını, dolayısıyla bu kimselerin, cezası kadar cehennemde kaldıktan sonra oradan çıkarılacak Mü'minler gibi olmadıklarını kabul etmişlerdir.¹³⁶

İslâm'da yalnızca Müslümanlar değil, gayr-i müslimler de sebepsiz yere öldürülemezler ve tıpkı Müslümanlar gibi, onların hayatları da güvence altına alınmıştır. *"Allah'ın, öldürülmesini haram kıldığı bir canı haksız yere öldürmeyin."*¹³⁷ âyeti; etnik kimliği, dini, düşüncesi, fikrî yapısı, ideolojisi veya dünya görüşü ne olursa olsun, haksız yere insan canına kıymanın kesinlikle yasaklandığını ifade eder.

İslâm'a göre, *"bütün yaratıkların en değerlisi"*¹³⁸ (Eşref-i Mahlukât) olan insan, Allah tarafından *"en güzel bir biçimde"*¹³⁹ (Ahsen-i Takvîm üzere) yaratılmıştır. *"Yaratan da, öldüren de Allah"*¹⁴⁰ olduğundan, *"Allah'ın haram kıldığı canı öldürmek"*¹⁴¹ yasaktır. Dolayısıyla İslâm'da haksız yere bir kimseyi öldürmek, tüm insanlığı, bütün bir âlemi öldürmek gibi görülmüştür. *"...Kim bir cana kıyar ya da yeryüzünde bozgunculuk yapmamış bir kimseyi öldürürse, tıpkı bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de onu(n hayatını kurtarmak suretiyle) yaşattırsa, bütün insanları yaşatmış gibi olur..."*¹⁴² âyeti, tüm insanlığa karşı işlenmiş bir suç olduğundan, haksız yere adam öldürmenin, evrensel bir insanlık suçu olduğunu açıkça bildirmektedir.

İslâm'a göre, insan hayatının korunması için her bireyin başkalarının hayatının kutsallığını kabul etmesi ve onun korunmasına yardım etmesi gere-

kir. Haksız yere bir başkasının hayatına kıyan, yalnızca bir kişiye zulmetmekle kalmamış, aynı zamanda insan hayatının kutsallığıyla ilgili hiçbir duygu, başkalarına karşı hiçbir merhamet duygusu taşımadığını da göstermiş olur. Bu nedenle o, tüm insanlığın düşmanı sayılır. Çünkü herkes aynı tür katı kalpliliğin kurbanı olursa, tüm insanlığın sonunun gelmesi kaçınılmaz olur. Buna karşılık, eğer bir kişi de tek bir insan hayatının korunmasına yardım ederse, tüm insanlığa yardım etmiş sayılır. Bu yardımı ile o insan, tüm insan soyunun devamına katkıda bulunacak niteliklere sahip olduğunu gösterir.¹⁴³

3.8. Baskı ve Zorbalık

İslâm'da diğer din mensuplarının şiddet kullanılarak baskı altında tutulmaları ve onların İslâm'ı kabul etmek için zorlanmaları da kesinlikle yasaklanmıştır. "*Dinde zorlama yoktur...*"¹⁴⁴ ve "*Eğer Rabb'in dileseydi, yeryüzünde bulunanların hepsi iman ederdi. Şimdi sen mi, insanlar mümin olsunlar diye zorlayacaksın?*"¹⁴⁵ âyetleri bu hususu açıklar. Bundan dolayı İslâm'da insanların farklı din, inanç, düşünce, ideoloji veya dünya görüşüne sahip olmaları müsamahayla karşılanmış ve insanlar arasındaki bu tür fikrî ya da düşünsel ayrılıklar tabiî birer olgu olarak kabul edilmiştir.

Kur'an'da, Müslümanların ibadetgâhı olan mescitlerden önce manastır, havra ve kiliselerin zikredilmesi,¹⁴⁶ İslâm'da diğer din mensuplarının fikir veya görüşlerine ne derece saygı gösterildiğinin ve onların inançlarına ne kadar önem verdiğinin açık bir göstergesidir. Yine Kur'an'da, "*Onların Allah'tan başka yalvarıp sığındıklarına sövmeyin ki, onlar da kin ve cehâletten dolayı Allah'a sövmesin*"¹⁴⁷ buyrulur, başka din mensuplarının kutsalına dokunulmaması emredilmiş; onların kutsal saydığı her hangi bir şeye sövmek, mabutlarına dokunmak, onları tahkir etmek ve aşağılayıcı bir üslupla kötülemek de yasaklanmıştır.

Kur'an'da insanlardan her hangi bir baskı olmaksızın, düşünerek, hür irâdeleriyle İslâm'ı kabul etmeleri istenmiştir. Din'i kabul etme hususunda *ikrâh*, yani bireyi zorlama kesin bir dille reddedilmiştir. İslâm'da, "bir kimseyi hoşlanmadığı bir dini ya da düşünceyi kabul etmeye zorlamak, baskı, işkence, yıldırma veya tehdit ile ona bir şeyi yaptırmaya kalkışmak" demek olan *ikrâh*,¹⁴⁸ "*dinde zorlama yoktur...*"¹⁴⁹ âyetiyle yasaklanmıştır. Bu âyet, dini yayma ve ona davet, hürriyet, insan hak ve özgürlükleri konularında İslâm siyasetinin üzerine oturduğu temel yapı taşlarından birini oluşturmuştur. Zira bu âyette, insanları zorla dini kabullendirmeye çalışmanın, dini kabul etmeleri için onlara baskı yapmanın doğru ve ahlâkî bir davranış olmadığı açıkça ifade edilmiştir.¹⁵⁰ Bu siyasetin doğal sonucu olarak İslâm dünyasında baskı, yıldırma ya da zor kullanılarak diğer din mensuplarının Müslüman yapılmasına engel olunmuş; onlara dinî tebliğ *iknâ* esasına dayandırılmıştır.¹⁵¹

Hız. Peygamber (s), fethedilen ölkelerde Yahudi veya Hristiyan olarak dinine bağılı kalmak isteyenlerin, dinlerinden döndürölmek için her hangi bir baskıya tabi tutulmamalarını açıkça dile getirmiştir.¹⁵² O, konuyla ilgili bir hadiste şöyle buyurmuştur: “İslâm toplumu içinde yaşayan gayri müslim bir insanı öldüren kimse, cennetin kokusunu alamaz.”¹⁵³ Yine o, fethedilen bölgelerde yaşayan farklı din mensuplarına eziyet edilmemesini, onlara karşı iyi davranılmasını emretmiştir.¹⁵⁴

Kaynaklarımızın verdikleri bilgiler, Hız. Peygamber’den (s) sonra gelen Müslüman yöneticilerin de kahir ekseriyetle bu çizgiyi takip edip korudukları, İslâm’ı benimsetme konusunda insanlara baskı ve şiddetten uzak durdukları yönündedir. Söz gelimi Hız. Ebû Bekir, ordu komutanlarına, hiçbir topluluğı dinlerini değıştirip İslâm’ı kabul etmeye zorlamamaları, bu hususta onlara eziyet etmemeleri; yaşlı, çocuk, hasta ve din adamlarına dokunmamaları talimatında bulunmuştur.¹⁵⁵ Hız. Ömer de hilâfeti döneminde yöneticilere, İslâm idaresi altında yaşam sürdüren gayri müslimlere eziyet etmemeleri,¹⁵⁶ hatta onlardan yaşlı geçmiş, gücü zayıflamış, geçim yolları tıkanmış, kısacası yardıma muhtaç olanlara her tür desteğın sağlanması konusunda açık talimatlarda bulunmuştur.¹⁵⁷

3.9. İşkence

İslâm’da insan, hayvan ve bütün canlılara karşı şiddetin en çirkin şekli olarak kabul edilen ve en genel anlamda “bir canlıya maddî ve manevî olarak yapılan haksız eziyeti, acı ve ıstırap veren muamele”yi ifade eden *ışkence*nin¹⁵⁸ her türü de yasaklanmıştır. İnsan, Yüce Allah’ın “en güzel surette” şekillendirdiğı¹⁵⁹ saygın bir yaratık olduğundan, İslâm nazarında şahsın maddî ve manevî varlığına yöneltilmiş maksatlı ve haksız eziyeti, acı ve utanç verici tutum ve davranışı öngören işkence bir insanlık suçu olarak kabul edilmiştir. Hayvanlar da, her biri bir amaca yönelik olarak Yüce Allah’ın var ettiğı yaratıklar olduklarından ve Yûnus’un deyiimiyle, Yaratıcı’dan ötürü yaratılmış sevgi beslemek İslâm’ın bir şiarı olarak kabul edildiğinden, İslâm’da mahlûkâta karşı işkence kötü görölmüş ve şiddetle yerilmiştir.

Yahudilerin Bâbil’de ve Filistin’de, hristiyanların ise Roma imparatorluğu coğrafyasında inançları sebebiyle çeşitli işkence ve eziyetler gördükleri tarihi bir gerçektir. Ancak bu iki kutsal dinin mensuplarının, sonraları hükümrân oldukları bölgelerde, tarihte kendilerine karşı işlenen eziyetlerin benzerini, farklı din ve inançlara mensup kimselere karşı uygulamakta bir beis görmedikleri müşahade edilebilir. Nitekim Yahudilerin işgal ettikleri Filistin topraklarında Müslümanlara maddî ve manevî anlamda çeşitli işkenceleri revâ gördükleri, hristiyan dünyasında da engizisyon mahkemelerinin farklı inanış ve mez-

hep mensuplarını yargıladığı, savaş esirlerine, suçlu ve sanıklara cezalandırma ya da itiraf ettirme amacıyla başta Haçlılar devri olmak üzere, tarihin hemen her devrinde çeşitli işkencelerin yapıldığı bilinmektedir. Oysa Kur'an'da birer ibret tablosu olarak peygamberlerin ve onlara inananların çeşitli işkencelere maruz bırakılarak öldürüldüğünden¹⁶⁰ söz edilerek, işkencenin her türünün kötü görüldüğü açıkça vurgulanmıştır.¹⁶¹

Hadislerde de her tür işkence şiddetle kınanmış ve yasaklanmıştır. Bir kudsî hadîste, *"kullarıma işkence etmeyiniz"*¹⁶² buyrulmuştur. *"Dünyada insanlara işkence edenlere Allah da ahirette ceza verir"*¹⁶³ buyuran Hz. Peygamber (s), çeşitli tâlimât, tavsiye ve uygulamalarıyla esirlere iyi davranılması, onlara eziyet ve işkence edilmemesi gerektiği üzerinde ısrarla durmuş, kendinden bilgi almak maksadıyla bile olsa esirlerin dövülmesini, işkenceye maruz bırakılmasını uygun görmemiştir.¹⁶⁴ Rasûlullah (s), Bedir savaşında öldürülmüş bulunan düşman askerlerinin hiçbir şekilde darbedilip kılıçlanmaması için emir vermiştir. Müslümanlara ait şehitler gibi, düşmana ait cesetlerin de gömülmesini emretmiştir. Yine o, savaşta esir düşen düşman askerlerine iyi muamele edilmesini, elbisesi olmayanlara elbise verilmesini ve onlara Müslümanlarla birlikte, eşit şartlarda yemek verilmesini emretmiştir.¹⁶⁵

İslâm'da savaşın olağan üstü ve kışkırtıcı şartlarında bile işkenceye başvurulmaması, İslâm ve Müslümanlara savaş açmış bulunan düşman askerlerine veya savaş esirlerine dahi iyi davranılması emredilmiş, onlara karşı kötü muamele ve işkence yasaklanmıştır. Savaşlardan sonra ele geçirilen düşman esirlerine işkence yapılması ve İslâm Hukuk literatüründe "müsle" olarak isimlendirilen kulak, burun ve diğer âzâlarının kesilmesi de kesinlikle yasaklanmıştır.¹⁶⁶ Âyette savaş esirleri, yoksul ve yetimlerle birlikte sayılarak, bunlara yemek yedirmek, iyi kulların örnek davranışı olarak övülmüştür.¹⁶⁷

İslâm'da yalnız insanlara değil, hayvanlara karşı da şiddet ve işkence yasaklanmış, onlara karşı şefkat ve merhametle davranılması emredilmiştir. Hz. Peygamber (s), *"merhamet edene Allah da merhamet eder. Siz yerdekilere merhamet edin ki gökteki de size merhamet etsin"* buyurmuş;¹⁶⁸ bir kediyi hapsederek açlıktan ve susuzluktan ölmesine yol açan bir kadının bu yüzden cehennemlik olduğunu bildirmiştir.¹⁶⁹ Yine Hz. Peygamber (s), hayvanları zevk için avlamayı, onları dövüştürmeyi, yüzlerine damga basılmasını¹⁷⁰ ve vücutlarını dağlamayı da yasaklamıştır.¹⁷¹ İslâm'da acı verme olacağından ve işkence sayılacağından bit ve pire gibi zararlı hayvanların bile ateşe atılarak öldürülmesi yasaklanmış,¹⁷² hatta bütün canlılara ateşle işkence edilmesi menedilmiştir.¹⁷³ Yine Hz. Peygamber (s), arı ve karıncaların öldürülmesini de yasaklamıştır.¹⁷⁴

Rasûlullah (s), hemen her alanda Kur'an'ın vurguladığı şiddetten uzak, sevgi; merhamet ve kardeşlik esasına dayalı bir toplum inşa etme amacını pratik etmek için hayatı boyuca yoğun bir uğraş vermiştir. O, 23 yıl gibi kısa sayılabilecek bir süreçte sosyal planda kardeşlik esasına dayalı bir cemiyet kurmuş, böylece İslâm'a inananları, başlangıçta olduğu gibi şiddetten uzak, aynı düşünce ve ideali paylaşan *tek ümmet*¹⁷⁵ haline getirmeyi başarmıştır. Asr-ı saadet olarak adlandırılan bu dönemde "manevi bir topluluk"¹⁷⁶ mesabesinde olan Müslümanlar arasında şiddete, zorbalığa ve dayatmalara yer yoktu. Çünkü Hz. Peygamber (s) şiddetten uzak, çatışmasız bir ortamı tesis etmek için görevlendirilmişti ve onun varlığı, şiddetin oluşumunu engelleyen yegâne unsurdur. O'nun vefatından sonra, temsilcileri mesabesinde olan halifeler döneminde de bütün Müslümanlar tek bir inanç ve düşünce etrafında¹⁷⁷ kenetlenedikleri ve kardeşliğe dayalı bir yaşamı öne çıkardıkları için hayatlarında şiddete yer olmamıştır. Gerek Hz. Peygamber (s) ve gerekse de daha sonraki dönemlerde Müslümanlar, ele geçirdikleri yerlerde insana değer veren ve onu yaşatan bir yaklaşım sergilemişlerdir. Müslümanlar, fethettikleri şehirlerde katliama asla izin verilmemiştir.¹⁷⁸

Ana hatlarıyla aktarmaya çalıştığımız üzere, İslâm'da her tür baskı, şiddet ve zorlama kesinlikle yasaklanmıştır. "*Hikmetle ve güzel öğütle Rabbinin yoluna çağır ve onlarla en güzel biçimde mücadele et.*"¹⁷⁹ "*İyilikle kötülük bir olmaz. Sen kötülüğü en güzel şekilde sav. O zaman bir de götürsün ki, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, senin için sıcacık bir dost olmuştur.*"¹⁸⁰ "*Ey inanlar, hepiniz birlikte silme (barışa) girin*"¹⁸¹ gibi öğütleriyle Kur'an, Müslümanların muhataplarıyla ilişkilerinin dayandığı ana esasın barış olduğunu ısrarla vurgulamıştır. Konuyla doğrudan ilgili âyetler göz önünde bulundurulduğunda Kur'an'ın, Müslümanlara, hem kendi aralarında ve hem de Müslüman olmayanlarla ilişkilerinde barışı egemen kılmaya çalışmalarını emrettiğini, bu hususta hoşgörünün esas olduğunu açıkça görmek mümkündür.¹⁸² İslâm'da, karşılaşılan sorunların kaba kuvvet, şiddet veya terör yoluyla değil, karşılıklı müşâvere ve fikir alış-veriş ile çözülmesi emredilmiş,¹⁸³ kararların doğruluk, dürüstlük, adâlet ve eşitlik¹⁸⁴ gibi ilkeler göz önünde bulundurularak verilmesi öngörülmüştür.¹⁸⁵

4. Şiddeti Üreten Nedenler

İslâm dünyasında şiddet eylemlerinin, temelde kendi içerisinde birbirlerini tetikleyen üç ana nedenden; cehâlet veya bilgisizlik, dini yanlış anlama ve algılama ve siyasal, sosyal ve çevresel şartların dayatmasından kaynaklandığı söylenebilir. Şimdi bu üç temel husus üzerinde kısaca durmak istiyoruz:

4.1. Cehâlet veya Bilgisizlik

Bütün dünyada olduğu gibi İslâm dünyasında da cehâlet ya da yetersiz, kusurlu ve yanlış bilgi “taassub”u beslemiş; taassup “fanatizm”e zemin hazırlamış; fanatizm de şiddet ve terörü doğurmuştur.¹⁸⁶

İslâm dünyasının ilk şiddet uygulayıcıları olarak tanımlayabileceğimiz Hâricîler de benzer şekilde câhil bir zümreden oluşmaktaydı. Hâricîler, bedevî kimselerdi ve Arap dilinin inceliklerini, İslâm’ın hukukî esaslarını yeterince bilmiyor, dinin yüce hedeflerini, Kur’an’ın ruhunu, Hz. Peygamber’in (s) gayesini kavrayıyorlardı.¹⁸⁷ İslâm’ı ve Kur’an’ı bedevî kültürü sınırları içerisinde anlayıp yorumluyorlardı. Bu yüzden Hâricîler, çarşı ve pazarlarda kılıçlarıyla dolaşıp, hüküm vermenin yalnızca Allah’a ait olduğunu söylüyor, kendileri gibi düşünmeyen Müslümanları rasladıkları yerde kılıçtan geçiriyorlardı. Yalnız yetişkinleri değil, kadınları ve bülûğa ermemiş çocukları da öldürüyorlardı.¹⁸⁸ Mallarını ganimet kabul ederek, Müslümanları köleleri sayıyorlardı.¹⁸⁹

Hâricîler çoğunlukla çölden ve Irak sınır boylarından gelen bilgisiz ve kültürsüz insanlar olmalarının yanında, Arap dilinin inceliklerine de vâkıf değillerdi. Kur’an dili Arapça’nın belağatinden, edebî zenginliklerinden, kısacası bu dilin inceliklerinden yeterince haberdar olamamaları, onların İslâm’ın siyasal, sosyal, ahlâkî ve hukukî esaslarını yeterince anlayamamalarına neden olmuştur. Bunun için Hâricîler, İslâmî öğretinin ruhuna aykırı görüşler ve kararlar alabilmişlerdir.¹⁹⁰ Onlar, düşünmeden ve akıl yürütmeden,¹⁹¹ sadece “*hüküm yalnızca Allah’ındır*” diyorlar ve aslında bu yüce buyruğun ardına sığınarak Allah’ı kendi siyasî hareketleri adına konuşturuyorlardı.¹⁹² Hâricîlerin, İslâm dininin yüksek hedeflerini, Kur’an’ın ruhunu, Hz. Peygamber’in (s) gayesini anlayamamaları, Arap dilinin inceliklerine vâkıf olmayışları ve en önemlisi Kur’an’ı kendi bütünlüğü içerisinde algılayamamaları, onları, diğer Müslümanları toptan küfürle itham etmek gibi yanlış bir tutuma sürüklemiş, bu da şiddet ve terörü doğurmuştur.

Hakemi kabul etmenin Hz. Ali’yi kâfir yaptığını iddia ederlerken Kur’an’ın yalnızca birkaç âyetini delil getirip, diğer âyetleri hesaba katmamları da Hâricîlerin Kur’an hakkındaki cehâletlerinin eseri idi. Oysa Kur’an, hakeme başvurmanın gayr-i İslâmî bir tavır olmadığını vurgular: “*Eğer karı kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin...*”¹⁹³ âyeti, hakemin meşrû olduğunu, gerektiğinde hakeme başvurulabileceğini belirtmektedir.¹⁹⁴ Nitekim Hz. Ali de, Hâricîlerle olan tartışmalarında bu Kur’anî gerçeği onlara hatırlatmıştır.

Hâricîler, câhil olduklarından ve dolayısıyla da Arap dilinin mantığını ve inceliklerini yeterince bilmediklerinden, Kur’an’ı kendi bütünlüğü içerisinde değerlendirememişler ve kendi cehâletlerine uygun bir düşünce biçimi ge-

liştirmişlerdir. Kur'an'a bu parçacı yaklaşımları, onları Nehrevân'da, başlarında Müslümanların halifesi Hz. Ali'nin bulunduğu İslâm ordusu ile savaşmaya kadar götürmüş ve bu savaşın sonucunda hepsi Müslüman olan yaklaşık on iki bin kişi hayatını yitirmiştir.¹⁹⁵ Hâricîler Nehrevân'da, "*vallahi, Ali'ye niçin karşı çıktığımıza dair delilimiz yoktur*"¹⁹⁶ demişlerdi. Bu sözlerinden, Hâricî doktrinini İslâm'ın değil, kendi cehâletlerinin şekillendirdiği söylenebilir.

Hâricîler, cehâletlerinin bir yansıması olarak sahiplendikleri *iman-küfür* görüşü gereği, öncelikle kendilerinin dışındakileri "Müslüman" saymamış, onları önce "kâfir" ilan edip, daha sonra öldürmüşlerdir.¹⁹⁷ Böylece kendilerince Müslümanları öldürmemiş oluyorlardı. Kendi görüşlerini benimsemeyen herkese şiddet uygulamış; çok sayıda masum insanı kendi siyâsî görüşlerini benimsemiyorlar diye öldürmüşlerdir.¹⁹⁸ Nitekim ashaptan Habbab b. el-Eret'in oğlu Abdullah ve hamile eşini, sırf Hz. Ali'ye kâfir demedikleri gerekçesiyle hunharca katletmişlerdir.¹⁹⁹

Günümüzde Müslümanlar için şiddete başvurmaktan başka çıkar yol olmadığını savunanların da, genelde dinî konularda câhil oldukları, Kur'an ve Sünnet'in kühüne vâkıf olamadıkları, cihâd ve savaş gibi kavramları Kur'an ve Sünnet'in ana ilkeleri ile temel esasları doğrultusunda okuyamadıkları, kısacası Hâricîlere benzer bir zihniyet taşıdıkları görülmektedir. Hâricîlerin çağdaş izdüşümleri olarak tanımlanabilecek bu kimseler, hareketlerine, tıpkı selefleri olan Hâricîlerde olduğu gibi, Kur'an'dan yalnızca birkaç âyeti, kendi düşünceleri doğrultusunda yorumlayarak dayanak yapmaktadırlar. İslâm hakkındaki cehâletleri, söz konusu Hâricî zihniyeti taşıyan kimselerin olayları Kur'an ve Sünnet bütünlüğü içerisinde değerlendirmelerine engel olmaktadır.

4.2. Dini Yanlış Anlayıp Algılama

Şiddeti üreten bir diğer unsur da, dinin yüce gayesini, yani İslâm'ın ana hedeflerini yanlış anlayıp algılamadır. İslâm dünyasında Hâricîler, cehâletleri ile ünlendikleri kadar, dinî metinleri yanlış anlama konusunda da iyi bir örnek oluşturmaktadırlar. Nassları lafzî/literal okuyuş, Hâricîlerin dini yanlış anlamalarına yol açmış, bu yanlış algılamanın tabîî sonucu olarak da şiddete baş vurmuşlardır. Gerçekte Hâricîler, İslâm dünyasında *lafızcı* veya *literal okumanın*²⁰⁰ başlatıcıları sayılırlar. Bu okuma Hâricîleri, kendi yorumları ile Allah'ın kastının aynı olduğu konusunda zerre kadar bir şüphenin olmadığına inanmaya götürmüştür. Bu nedenle Hâricîler, dinî değer, sembol ve kavramları kendi anlayışları doğrultusunda yorumlamış ve bu yorumun Allah'ın murâdı olduğunu savunmuşlardır. Onlar, salt "*Hüküm ancak Allah'a aittir*"²⁰¹ âyetinden yola çıkarak Hz. Ali'ye başkaldırmış, insan hakemlerin kararını kabul ettiği için onu

ve daha sonra da bütün Müslümanları tekfir etmiş ve bu inancın neticesinde gerçek bir trajediye sebebiyet vermişlerdir.²⁰²

Literal denilen *lafızcı okuma*, Hâricîlerin birey veya toplumu kategorize etmelerine de yol açmıştır. Kategorize etmek, Hâricî literatürde Müslüman birey ya da toplumu tanımlayarak, onları bir arada olmayı istemedikleri başka gruplarla aynı katman veya sınıf içerisine dahil etmek anlamını taşıyordu. Bu yolla Hâricîler, kendileri dışında kalan bütün Müslümanları tanımlayıp, “kâfir” kategorisine indiriyor, böylece Müslümanları, birlikte olmadıkları ya da birlikte anılmak istemedikleri grupların içerisine dahil etmiş oluyorlardı. Bu da Hâricîlerin, Müslümanlara kâfir muamelesi yapmalarını kolaylaştırıyordu.

Son dönemlerde İslâm dünyasının çeşitli bölgelerinde şiddete başvuranların da genellikle aynı zihniyeti taşıdıkları, nassları anlamada Hâricî/Zâhirî/Selefi diye tanımlayabileceğimiz bir yöntemi benimsedikleri görülmektedir. Benzer bir yöntemle nassları literal bir okumaya tabi tutan bu zihniyet mensupları, nassların anlaşılmasında zahirî bakış açısından hareketle tutum almakta, böylece nassın anlamını dondurarak, Allah'ın murâdının tek, bunun da sadece kendi anladıkları şey olduğunu vurgulamak istemektedirler. Yorumu; vahyedilmiş metnin ilk anlamının dışına çıkmamak olarak algılayan bu bakış açısına göre doğru, nassların zâhirinden yola çıkılarak anlaşılan şeydir. Bu zihniyette zahirî metincilik merkeze alınınca, rasyonel düşünce ortadan kalkmakta, umumi menfaatler, maslahatlar ve imaj bütünüyle göz ardı edilmektedir. Körü körüne metincilik ve dar söylemcilik; çağı, şartları ve ortamı anlayıp algılamada söz konusu modern Hâricî zihniyet mensuplarına bütün kapıları kapatmış bulunmaktadır.

4.3. Siyasal, Sosyal ve Çevresel Şartlar

Sosyo-ekonomik faktörlerin ya da artan gelir kaynaklarının âdil bir biçimde dağıtılmamasının şiddeti doğurduğu ve ekonomik gelir dağılımında derin eşitsizliklerin olduğu, ülke bağımsızlığı ve gelecek endişesinin bulunduğu toplumlarda din, ırk, etnik kimlik ve bölgesel aidiyet duygularının şiddete kanallize edilmesinin kolay olduğu bilinmektedir. İslâm dünyasını kuşatan ortam, sosyo-ekonomik faktörler ve siyasal şartların da, terör ya da şiddete başvurma nedenlerinin başında geldiği söylenebilir. Son birkaç yüz yıldır İslâm dünyasının bilim ve teknolojiye, bununla doğrudan ilgili olarak da ekonomide geri kalmışlığı pek çok olumsuzlukları beraberinde getirmiştir. Maddî alandaki sıkıntılar, yokluk ve yoksulluğun pençesinde kıvranan fakir insanları şer odaklarının kucağına itmiş; bu odaklar da maddî sıkıntılar içerisinde bocalayan bu insanları kolaylıkla şiddet ve terör ortamına çekebilmişlerdir.

Yine yakın tarihte topraklarının yüzde 80'i işgal edilen İslâm dünyasının farklı bölgelerinde, söz gelimi Kafkasya'da, Hindistan'da ve Ortadoğu'da sömürgecilığe karşı bağımsızlık savaşları verilirken birçok siyasî lider sömürgecilığe karşı "cihâd" ilan etmiştir. Cihâd fikrinin, potansiyel halde duran muazzam bir beşerî enerjiyi harekete geçirmede en aktif yol olduğunu keşfetmede gecikmeyen bu liderler, bu kavramı bir tür savunma mekanizması ve işgalci ya da zorba güçlere karşı mücâdelenin meşruiyet çerçevesi olarak kullanmışlardır. Doğal olarak cihâd hareketinin yöneldiği işgalci özne "batılı güçler" olduğundan, bu öznenin negatif tanımı, dinî ve siyasî kültürde kendisine karşı konulması gereken bir "öteki" figürünü ortaya çıkarmıştır.²⁰³

Ayrıca bloklara ayrılan dünyada Müslüman ülkelerin siyasal anlamda bir birliklik oluşturmamaları ve bir güç haline gelememeleri, İslâm coğrafyasını dış müdahalelere ve özellikle de sömürülmeye açık bir coğrafya haline getirmiştir. Daha önce de vurguladığımız gibi, bu coğrafyada yaşayan ve özellikle de maddî açıdan çeşitli sıkıntılar çeken bir kısım insanların, emperyalist olarak gördükleri ülkelere ve onlarla çıkar ilişkisi içinde olduklarına inandıkları kişi veya gruplara karşı isyan duyguları kabarmıştır. Ana hatlarıyla tasvir etmeye çalıştığımız bu tablodan terör veya şiddetin türemesi eşyanın tabiatı icabıdır. Bir başka ifadeyle söyleyecek olursak, bu coğrafyada yaşayan insanlar Müslüman olmasaydılar, aynı şartlarda aynı tepkiler yine oluşur, terör veya şiddet yine ortaya çıkardı.²⁰⁴

Aynı şekilde Müslümanların yoğun olarak yaşadığı coğrafyanın uluslar arası sömürüye açık olması ve bu bölgelerde yaşayanların alenen şiddete maruz kalmaları da, şiddete başvuranın zeminini oluşturmuştur. O halde İslâm coğrafyasında hayatta kalma çabalarında, kendilerine şiddetten başka seçenek bırakılmadığı için bazı Müslümanların şiddete başvurdıklarını söylemek hiç de yanlış olmaz. Böylece bir bakıma şiddet, şiddeti doğurmuştur. Sözgelimi Sovyetler Afganistan'ı, İsrail Filistin topraklarını ve ABD de Irak'ı tamamen zulüm ve haksızlığa dayalı yöntemlerle işgal etmeseydi, çocuk, kadın, yaşlı ayırımı yapılmadan binlerce masum insanın kanına girilmeseydi, belki de bu bölgelerde hiç şiddet olmayacaktı. Bu bölgelerde yaşayan Müslümanlar kimliklerini, vatanlarını, ırz ve namuslarını korumak için, bir bakıma zorunlu olarak şiddetin içerisine itilmişlerdir.

Ancak bu ifadelerimizden, İslâm'ın bazı durumlarda şiddeti onayladığı anlamı çıkarılmamalıdır. Burada durum dinî/İslâmî değil, tamamen politiktir. Meselâ Arap-İsrail çatışmasının özelde Arap dünyasında, genelde de bütün bir İslâm dünyasında yarattığı travma, bazı zihinlerde şiddeti meşru gösteren zihinsel bir vasat oluşturmuştur. Fakat bu durum bile şiddetin İslâm tarafından onaylandığını göstermez.

O halde, İslâm dünyasında salt şiddet olaylarından ve şiddete başvuranların Müslüman kimliğinden yola çıkılarak, İslâm'ın şiddet görüşünün tespit edilmeye çalışılmasının; bu bağlamda İslâm inancının şiddetle örtüştüğü imajının yaygınlaştırılarak, İslâm'ın terör ya da şiddet üreten bir din olarak takdim edilmesinin gerçekleri tam olarak ifade etmekten uzak olduğunu söyleyebiliriz.

5. Şiddet ve Terörü Önlemenin Yolu

Siyasal, sosyal ve ekonomik sebeplerin yanında, İslâm dünyasında şiddet veya terörün baş göstermesinin en başta gelen nedeninin cehâlet, bilgisizlik ya da dini yanlış anlama ve algılamadan kaynaklandığı bilindiğine göre, bu alanda şiddeti ortadan kaldırmanın, bu bağlamda şiddet ve terörün üstesinden gelmenin yolunun da, dinî ilimler ve sosyal alanlarda toplumu aydınlatacak, yeterli dinî ve kültürel birikime sahip din bilginlerini yetiştirmekten geçtiği kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Ancak İslâm dünyasında bu düzeyde bilimsel ve entelektüel bir vasatın oluştuğunu ve özellikle de siyasî erkin bu alanda yeterli cehd ve gayreti gösterdiğini söylemek oldukça güçtür. Bu nedenle, özellikle son dönemlerde İslâm dünyasının çeşitli bölgelerinde toplumu dinî konularda aydınlatma alanında büyük bir boşluk oluşmuş; oluşan bu boşluk *sahte din adamları, ideolog ve demagoglar* tarafından doldurulmuştur.

İslâm dünyasında siyasî erkin, bir yandan Kur'an, Sünnet ve din ilimleri alanında iyi yetişmiş, öte yandan da çağı yakalamış; modern ilimleri, felsefî düşünceleri ve ideolojileri kavramış, sosyal, siyasal, fikirsel ve kültürel donanımları yeterli *din bilgini* yetiştirmeye öncelik vermesi zorunludur. Ancak bütün İslâm dünyasında olduğu gibi ülkemizde de bu hususun yeteri kadar önemsenmediği, yukarıda sözünü ettiğimiz nitelikte din adamı yetiştirme konusunda yeterli bir ceht ve gayretin gösterilmediği açıktır. Ülkemizde Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmenleri sayısının yetersiz oluşu, dahası din derslerinin % 80 oranında ya boş geçmesi ya da branş dışı öğretmenler tarafından doldurulması bunun açık kanıtıdır.²⁰¹ Toplum olarak da *din* konusunu önemsemeyişimiz, vurdumduymaz tavrımız, dinî konularda bilinçlenme, gerçek din alimlerinden faydalanma ve onlara değer verme konusundaki duyarsızlığımız da bizleri terör ve şiddetin soğuk yüzüyle karşı karşıya getirmiştir.

Bizce dinî alanda eğitim veren İlahiyat Fakülteleri'nin nitelik ve nicelik açısından geliştirilmesi, dinî şiddetin önüne geçmenin ya da terörü ortadan kaldırmanın en etkili yoludur. Bunun için yeteri kadar Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmeninin yetiştirilerek söz konusu derslerinin İlahiyat Fakültesi nezunu branş öğretmenleri tarafından verilmesi gerekir. Ayrıca halkı dinî konularda aydınlatma konumunda olan bütün Diyanet personelinin atanmasında müftü, vaaz, imam, müezzin, vb.) yüksek din eğitimi alma şartının aranması,

bu alandaki şiddet ve terörü ortadan kaldırmanın en kestirme ve en başarılı yöntemi olsa gerektir.

İlahî dinler, özleri itibariyle iyilik ve hoşgörü esasına dayandıkları ve adâlet, doğruluk, dürüstlük, iyilik, güzellik ve sevgi gibi pozitif değerleri hâkim kılmaya çalıştıkları için şiddet ve teröre dayalı eylemleri onaylamazlar. İsmi barıştan türeyen, huzur ve esenlik anlamına gelen, sevgiyi, hoşgörüğü ve insanların özgür iradelerine saygıyı ön plana çıkaran İslâm Dini de, her tür şiddet ve zorlamayı yasaklamıştır. Hz. Peygamber (s) ve onun sahabeleri de hayatları boyunca bu prensibi tesis etmeye çalışarak kardeşlik esasına dayalı bir toplum inşa etmeye çalışmışlardır.

İslâm'ın barış taraftarı bir din olması, şiddetin söz konusu olduğu savaşı gibi hayatî derecede önem arz eden bir olguyu görmezlikten geldiği, savaşa hiç yer vermediği ya da savaş için hukukî ilkeler ve düzenlemeler vazetmediği anlamına gelmez. İslâm'da savaş, istenmeyen ve arzu edilmeyen bir şey olmakla birlikte, İslâm düşmanları ve Müslümanlara hayat hakkı tanımak istemeyen zâlimlerin fiili saldırılarına karşı, barış ve hoşgörüye dayalı bütün yolların tükendiği noktada, yani en nihayetinde baş vurulacak bir yöntemdir ve her türlü baskı anlamına gelen *fitneyi* ortadan kaldırmaya, özgür bir şekilde inanmanın önündeki engelleri yok etmeye yöneliktir. İslâm'da her türlü çalışma ve gayreti ifade eden cihâdın bir türü olarak savaşa izin verilmesinin amacı, insanları zorla Müslüman yapmak değil, aksine, yapılan saldırılara karşılık vermek, sadece inandıklarından dolayı insanlara yapılan baskılara ve yurtlarından çıkarılma girişimlerine engel olmaktır.

Son dönemlerde kimi zaman modern baskıcı batılı değerlere baş kaldırmak için, kimi zaman da ses duyurmak amacıyla dinî inanç ve değerlerin referans alınarak veya dinsel sembol ve argümanlarla meşrulaştırılmaya çalışılarak cihâd adı altında gerçekleştirilen şiddet ve terör eylemlerinin İslâm'la bağdaştığı söylenemez. Gerekçesi ne olursa olsun saldırganlığın kutsanması ve yüceltilmesine yönelik olarak şiddet ve teröre yönelten ve toplumda nefret uyandıran eylemler onaylanamaz. Terör ve şiddete dayalı bu tür eylemlerin bir kısmı, dini yanlış anlama ve yorumlamaktan, nassları Kur'an ve Sünnet bütünlüğü içerisinde okuyamamaktan, yani bilgisizlikten ve sağlıklı dinî bilgilerden yoksun olmaktan, bir kısmı da çaresizlik ve imkânsızlık gibi sosyo-ekonomik nedenlerden kaynaklanmaktadır.

Mücadele yöntemlerini çoğunlukla Marksist-Leninist ideolojilerin hareket tarzlarından devşiren şiddet eylemcilerinin, Müslüman-gayri Müslim ayrımı yapmaksızın sivil insanları, kadın ve çocukları katletmesi, rehin aldıkları veya kaçırdıkları masum insanları çeşitli işkenceler yaparak öldürmesi ve bu

eylemlerine “cihâd” adını vererek kendilerini “mücâhid” olarak nitelendirmeleri, bu eylemlerinin İslâm tarafından onaylandığı anlamına gelmez. Önemli olan, bir eyleme ne isim verildiği değil, isim verilen şeyin gerçekte ne olduğu, yapısı ve mahiyetidir. Eylem biçimlerini tümüyle masum kanı akıtma üstüne odaklayan bu kirli mücâdele yönteminin Kur'an ve Sünnet tarafından tasvip görmesi mümkün değildir.

Şiddet ve teröre dayalı eylemlerin bugüne kadar, diğer din mensuplarına olduğu gibi, Müslümanlara da fayda sağladığı söylenemez. Aksine bu tür faaliyetler ilim, irfân, hak, adâlet, doğruluk, dürüstlük, sevgi ve barış taraftarı oldukları şeklindeki yaygın Müslüman intajının silinmesine neden olmuş, böylece Batı dünyasında İslâm Dini'ni ve onun Kutlu Elçisi'ni (s) şiddet ve terörle iç içe gösterme çabasında olan etkili kişi ve çevrelerin argümanlarını doğrulamaktan başka bir amaca hizmet etmemiştir. Dahası bu tür eylemler, insanların zihninde İslâm ve Müslümanlarla terör ve şiddet arasında doğrudan bir ilişkinin kurulmasına sebep olmuştur ki, bu, İslâm'a karşı işlenmiş en büyük kötülük olsa gerektir.

SONUÇ

Sonuç olarak denilebilir ki, “İslâm” ve “şiddet”, asla yan yana gelmesi mümkün olmayan iki kavramdır. Yeryüzünde kargaşayı, zulmü ve haksızlığı ortadan kaldırmak, doğruluk, adâlet ve barışı tesis etmek için gönderilmiş bir din olan İslâm, şiddeti reddeder ve terörün her türünü lanetler. Bilinmelidir ki, bütün kutsal metinlerde olduğu gibi, Kur'an'da da vazedilen ilâhî nitelikli “din” ile, insanî nitelik taşıyan “dinin yorumu” zaman zaman birbirlerinden farklı olmuştur. Bazı nassların bilinçsizce veya dinin gücünü kendj emellerine âlet etmek isteyenlerce şiddete ilişkin argümanlarda referans olarak kullanılması, hiçbir şekilde bu eylemlerin doğruluğuna ya da meşruiyetine delil olamaz. İslâm'ın bütün ilke ve öğretilerinin karşılıklı olarak bir birini tamamladığı ve dolayısıyla bunların her birinin bir bütünün ayrılmaz parçaları olduğu temel ilkesi uyarınca, Kitap ve Sünnet'in çerçevelediği ana ilkelerle örtüşmeyen şiddet içerikli tutum ve davranışlar İslâm'a mal edilemez. Bu nedenle insan hayatına son derece önem veren ve onun mutlu ve barış içerisinde yaşamasını hedefleyen İslâm, tersi bir tutumla hiçbir ilke, kural ve değer tanımayan, insan hayatına son vermeyi ve birey ya da toplumları korku ve tedirginlik içerisinde tutmayı amaçlayan şiddet ve terörle örtüştürülemez.

* Yrd.Doç.Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Kelâm Anabilim Dalı

¹ Muhammed b. Ebu Bekir er-Râzî, *Muhtârû's-Sıhhah*, (Tah. Mahmud Hâtır), Beyrut 1995, s. 131; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut, Ts., XII/292-293.

² Batı dünyasında İslâm Dini'ni ve Hz. Peygamber'i şiddet ve terörle iç içe gösterme çabasında olan etkili birçok kişi ve çevre gösterilebilir. Meselâ ABD'nin etkin medyatik vaizlerinden Baptist rahip Jerry Fallwell'in kaleme aldığı eserler dikkatle irdelendiğinde, onun, Hz. Muhammed'in şahsında İslâm ve İslâmî değerleri şiddet ve terörle yan yana göstermek için büyük bir çaba sarf ettiği görülür. (Bk. <http://www.falwell.com>). Yine Silas tarafından kaleme alınan "Muhammad, Islam, and Terrorism" adlı makalede Hz. Muhammed'in terör yanlısı olduğu, kendisinin de bizzat bu tür şiddet olayları içerisinde yer aldığı, İslâm ve Müslümanlar için tehlike arz eden kişileri öldürmeyi teşvik ettiği savları, bilimsellikten uzak, önyargılı ve tamamen suçlayıcı bir üslupla, zayıf bir takım argümanlara dayanılarak ispat edilmeye çalışılmaktadır. (Bkz. <http://answering-islam.org/Sials/terrorism.htm>). Ayrıca İslâmî-dinî söylemin terör eylemlerini nasıl motive ettiği ile ilgili bir çalışma için bkz. (*Extreme Islam: Anti-American Propaganda of Muslim Fundamentalism*, ed. Adam Parfey, Los Angeles, 2001). Yine dünyanın çeşitli bölgelerinde ortaya çıkan şiddet ve teröre dayalı eylemlerle, eylemcilerin inançları arasında bağlar kurmaya çalışan bir çalışma için bkz. Mark Juergensmeyer, *The Terror in the Mind of God: The Global Rise of Religious Violence*, Berkeley, University of California Press, 2003; Ayrıca özellikle 11 Eylül Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan saldırıdan sonra şiddetin küresel bir boyut kazandığı ve terörün 21. yüzyılda da en büyük tehdit unsuru olmaya devam ettiği öngörüsünde bulunan bir çalışma için bkz. Ronald E. Hall, "A Note on September Eleventh: The Arabization of Terrorism", *The Social Science Journal*, Volume: 40, Issue: 3, 2003, s. 459-464.

³ Benedict XVI, "Faith, Reason and the University Memories and Reflections", Apostolic Journey Of His Holiness Benedict XVI To München, Altötting And Regensburg, Meeting With The Representatives Of Science, *Lecture Of The Holy Father, Aula Magna of the University of Regensburg, Tuesday, 12 September 2006*, http://www.vatican.va/holyfather/benedict_xvi/speeches/2006/september/documents/hf_ben-xvi_spe_2006_0912_university-regensburg_en.html.

⁴ Şinasi Gündüz, *Dinsel Şiddet*, Samsun 2002, s. 25 vd.

⁵ Krş. Ali Bulaç, "Cihâd", *Yeni Ümit Dergisi*, Yıl: 17, sy. 63, İstanbul 2004, s. 44.

⁶ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, III/232.

⁷ Naci Bostancı, "Şiddetin Karmaşık Dünyası", *Diyanet Aylık Dergi*, sy. 170, Şubat 2005, s. 5.

⁸ *Türkçe Sözlük*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara 1998, II/1385.

⁹ Kudret Emiroğlu-Suavi Aydın, *Antropoloji Sözlüğü*, Ankara 2003, s. 766-767.

¹⁰ Bu konuda bilgi için bk. *Diyanet Aylık Dergi*, Sayı:170, Ankara, 2005.

¹¹ Bu konuda yapılmış kapsamlı bir çalışma için bkz. H. Murat Şahin, *Sporda Şiddet ve Saldırganlık*, Ankara, 2003.

¹² Bostancı, "Şiddetin Karmaşık Dünyası", s. 5.

¹³ Kutsal Kitap, *1. Samuel*, 15/1-3, İstanbul, 2003, s. 354-355.

¹⁴ Kutsal Kitap, *Mısırdan Çıkış*, s. 109.

¹⁵ Kutsal Kitap, *Çıkış*, 22/12-15, s. 74.

-
- ¹⁶ Kutsal Kitap, Çıkış, 22/21, 23, s. 76.
- ¹⁷ Kutsal Kitap, Çıkış, 23/1-2, s. 76.
- ¹⁸ Kutsal Kitap, *Matta*, 10/34-35, s. 1206.
- ¹⁹ Kutsal Kitap, *Luka*, 22/36, s. 1323.
- ²⁰ Abdulkerim Osman, *İslâm'da Fikir ve İnanç Hürriyeti*, (Çev. Ramazan Nazlı), İstanbul 1979, s. 15.
- ²¹ Şinasi Gündüz, *Dinsel Şiddet*, s. 34 vd; Ayrıca bk. Şinasi Gündüz, "Din, Terör ve Şiddet", *Diyanet Aylık Dergi*, sy. 170, Ankara 2005, s. 10.
- ²² Kutsal Kitap, *Matta*, 5/39-42, s. 1197.
- ²³ Bkz. Dipnot: 2'de verilen referanslar.
- ²⁴ Kur'an-ı Kerim, Bakara, 2/190.
- ²⁵ Kur'an-ı Kerim, Bakara, 2/193.
- ²⁶ Kur'an-ı Kerim, Nisa, 4/89.
- ²⁷ Krş. Muhammed İzzet Derveze, *ed-Düstûru'l-Kur'anî ve's-Sünnetü'n-Nebeviyye fî Şuunî'l-Hayât*, Kahire 1966, I, 405 vd.
- ²⁸ Elmalılı, M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul. Ts., V/3423.
- ²⁹ Ahmet Özel, "Cihâd", *DİA*, İstanbul 1993, VII, s.530-531.
- ³⁰ Kur'an-ı Kerim, Hac, 22/78.
- ³¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, VI/3423.
- ³² Kur'an-ı Kerim, Tevbe, 9/73.
- ³³ Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr (Mefâtilu'l-Ğayb)*, Kum, 1413, XVI/135.
- ³⁴ Kur'an-ı Kerim, Furkân, 25/52.
- ³⁵ Kur'an-ı Kerim, Ankebût, 29/69.
- ³⁶ Krş. Hafız İsmail b. Ömer İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azim*, İstanbul 1984, VI, 100, 273.
- ³⁷ Derveze, *ed-Düstûru'l-Kur'anî*, I/405 vd.
- ³⁸ Tirmizî, *Fedâilu'l-Cihâd*, 2.
- ³⁹ Ebû Davûd, *Cihâd*, 17.
- ⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III/456.
- ⁴¹ Tirmizî, *Fiten*, 13.
- ⁴² Buharî, *Cihâd*, 1.
- ⁴³ Buharî, *Cihâd*, 138.
- ⁴⁴ Kur'an-ı Kerim, Bakara, 2/208.

- 45 Kur'an-ı Kerîm, Mâide, 5/64.
- 46 Buhârî, "Cihâd", 112; Müslim, "Cihâd", 19.
- 47 Krş. Kur'an-ı Kerîm, Bakara, 2/190.
- 48 Bkz. İbn Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, Beyrut, 1988, X/173; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*, V/430-431; Âlusî, *Ruhu'l-Meânî*, Daru'l-Fikr, Ts., 9/161 vd.; Ebu's-Suûd, *İrsâdu'l-Akli Selîm ilâ Mezâyâ Kitâbi'l-Kerîm*, Dâru İhyâi'l-Turâsi'l-Arabî, Ts., VI/108; Muhammed Reşîd-Rızâ, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Hakîm (Tefsîru'l-Menâr)*, Kahire, 1974, X/280.
- 49 Kur'an-ı Kerîm, Hac, 22/39.
- 50 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, X/171-173; Bekir Topaloğlu, "Cihâd", *DİA*, İstanbul, 1993, VII, 532.
- 51 Kur'an-ı Kerîm, Bakara, 2/193.
- 52 İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, XIII/317 vd.
- 53 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, II/194 vd.
- 54 Krş. Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, (Çev. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk), İstanbul 1999, I, s.55-56.
- 55 Fitne kelimesinin Kur'an'da geldiği anlamlarla ilgili daha geniş bilgi için bk. Emrullah İşler, "Fitne Katilden Beter mi?", *İslâmiyât*, c.2/sy.2, Ankara 1999, s. 137 vd.; Abdulbaki Güneş, "Kur'an Işığında Şiddet Sorununa Bir Bakış", *Dinbilimleri*, <http://www.dinbilimleri.com>, C.5, Sy. 3, 2005, s. 20 vd.
- 56 Krş. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, II/195; Esed, *Kur'an Mesajı*, I, 55-56.
- 57 Kur'an-ı Kerîm, Bakara, 2/193.
- 58 Krş. Muhammed İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, Terc. Heyet, İstanbul, 1997, V, 197.
- 59 Kur'an-ı Kerîm, Nisa, 4/89.
- 60 Kur'an-ı Kerîm, Nisâ, 4/88.
- 61 Reşîd Rızâ, *Tefsîru'l-Menâr*, V, 324-325.
- 62 Esed, *Kur'an Mesajı*, I/158.
- 63 Kur'an-ı Kerîm, Nisâ, 4/90.
- 64 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IV, 197 vd.; Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, X, 222; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, 1413.
- 65 Kur'an-ı Kerîm, Nisâ, 4/90.
- 66 Krş. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, II, 89; Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmî'l-Kur'an*, Beyrut, 1975, V/308.
- 67 Kur'an-ı Kerîm, Tevbe, 9/5.
- 68 Esed, *Kur'an Mesajı*, I/346.
- 69 Derveze, *ed-Düstûru'l-Kur'anî*, I, 407-408; Abdurrahman Ateş, *Kur'an'a Göre Dinde Zorlama ve Şiddet Sorunu*, İstanbul, Ts., s. 267-268.

- 70 Kur'an-ı Kerîm, Tevbe, 9/29.
- 71 Reşîd Rızâ, *Tefsiru'l-Menâr*, X, 280-281; Krş. Esed, *Kur'an Mesajı*, I, 355; Güneş, "Kur'an Işığında Şiddet Sorununa Bir Bakış", s. 19 vd.
- 72 Krş. Kur'an-ı Kerîm, Bakara, 2/190; Tevbe, 9/36, 39.
- 73 Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, 692.
- 74 Bkz. Ahmet Güneş, "İslam Hukukunda Savaş Ahkâmına Dair Bazı Mülâhazalar", *İslam'a Göre Terör ve İntihar Saldırıları*, Editör: Ergün Çapan, İzmir, 2004, s. 149-151.
- 75 Krş. Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, 688.
- 76 Kur'an-ı Kerîm, Bakara, 2/190.
- 77 Krş. Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, 688; Esed, *Kur'an Mesajı*, I, 54.
- 78 Kur'an'ın isim vermeksizin "Âdem'in iki oğlu" ya da "iki Âdem oğlu" şeklinde sözünü ettiği şahıslar, Tevrat'ta Hâbil ve Kain olarak geçer. Hâbil koyun çobanı, Kain ise çiftçi olur. (Kitab-ı Mukaddes, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, Ts., Tekvîn, Bap: 4, 1-3.) Ancak isimleri zikredilmemekle birlikte, bu iki şahsın kıssası Kur'an'da özlü bir şekilde nakledilmektedir. (Bkz. Kur'an-ı Kerîm, Maide, 5/27-31) Kıssa ayrıca hem tarih ve hem de tefsir kitaplarında ayrıntılı olarak aktarılmaktadır. Sözünü ettiğimiz hem tarih ve hem de tefsir kitaplarında Kur'an'ın "Âdem'in iki oğlu" şeklinde bahsettiği şahısların Hâbil ve Kâbil olduğuna ilişkin çok sayıda rivayet bulunmaktadır. Krş. Ebu's-Suûd, *İrşâdu'l-Akli Selim ilâ Mezâyâ Kitabi'l-Kerîm*, III, 26.
- 79 Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, III, 1652.
- 80 Kur'an'da genel olarak, "Âdem'in iki oğlunun kıssası..." şeklinde tercüme edilen âyet, mutlak anlamda "iki Âdem oğlunun kıssası..." şeklinde de anlaşılabilir. Tefsir kaynaklarında çoğunlukla israilî bilgilere dayalı olarak âyette sözü edilen şahısların Hâbil ve Kâbil olduğu şeklindeki bilgiler, âyeti yanlış anlamaya götürebileceği için ihtiyatla ele alınmalıdır. Nitekim tefsir kaynaklarında Hasen ve Dahhâk'a nispet edilen bir görüşe göre, bu iki kişinin Hâbil ve Kâbil değil, İsrailoğullarından iki şahıs olduğu rivayet edilmiştir. Ebu's-Suûd, *İrşâdu'l-Akli Selim ilâ Mezâyâ Kitabi'l-Kerîm*, III, 26; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, III, 1652-1653. Ayette ismi zikredilmemesi, isimlere değil, kıssanın vermek istediği mesaja dikkat edilmesi gerektiğini vurgular. Bu nedenle israilî rivayetlerin, bizi âyetin anlam yelpazesini daraltacak bir sonuca götürmemesine dikkat etmek gerekir.
- 81 Kur'an-ı Kerîm, Maide, 5/27-31.
- 82 Bu eylemin "ilk öldürme" olayı olduğuna dair bir hadiste Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Haksız yere öldürülen kimsenin günahının bir misli Âdem'in ilk oğluna yüklenecektir. Çünkü öldürme işini ilk icât eden odur. Krş. Buhârî, Diyât, 2, İ'tisâm, 15; Müslim, Kasâme, 27; Tirmizî, İlim, 14; Nesâî, Tahrîmu'd-Dem, I.
- 83 Kur'an-ı Kerîm, Abese, 80/7.
- 84 Kur'an-ı Kerîm, Gâşiye, 88/21-22.
- 85 Reşîd Rızâ, *Tefsiru'l-Menâr*, X/280-281.
- 86 Muhammed Hamidullah, *İslâm'da Devlet İdaresi*, (Çev. Kemak Kuşçu), İstanbul 1963, s. 133; Ateş, *Kur'an'a Göre Dinde Zorlama ve Şiddet Sorunu*, s. 290.

- ⁸⁷ Muhammed Ebû Zehrâ, *İslâm'da Savaş Kavramı*, (Çev. Cemal Karaağaçlı), İstanbul 1985, s. 12, 40, 78, 105.
- ⁸⁸ Muhammed Hamidullah, *Hazreti Peygamber'in Savaşları*, (Çev. Salihi Tuğ), İstanbul 1981, s. 20-21.
- ⁸⁹ Hamidullah, *Hazreti Peygamber'in Savaşları*, s. 64-65; Nitekim Müslümanların Medine'ye hicretlerinden birkaç gün sonra Kureyşliler, Medine'li Araplar tarafından hükümdarlığı ilan edilmek üzere olan Abdullah b. Übeyy'e şu mektubu yazmışlardı: "Siz, bizim aleyhtarımızı himaye etmiş bulunuyorsunuz. Yemin ederiz ki, ya siz onu öldürür veya kovarsınız, yahut biz sizin bütün cengâverlerinizi öldürünceye ve kadınlarınızı ele geçirinceye kadar sizinle savaşıyoruz." Mevlânâ Şibli, *Asr-ı Saadet*, (Çev. Ö. Rıza Doğrul), İstanbul 1977, I, 224.
- ⁹⁰ Muhammed b. Ömer b. Vâkidî, *el-Megâzî*, Beyrut, Ts., I, 13-19; Ebû Abdillâh Muhammed İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrut, Ts., II, 10-11.
- ⁹¹ Vâkidî, *el-Megâzî*, I, 13-16.
- ⁹² İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, Beyrut, 1979, II, 114.
- ⁹³ Vâkidî, *el-Megâzî*, I/16; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, II, 10-11.
- ⁹⁴ İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, II, 116.
- ⁹⁵ Mevlânâ Şibli, *Asr-ı Saadet*, I, 230.
- ⁹⁶ Vâkidî, *el-Megâzî*, I, 199-200.
- ⁹⁷ İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, II, 116.
- ⁹⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, II, 12.
- ⁹⁹ Krş. Muhammed Gazzâlî, *Fıkhü's-Sîre*, Çev. Resul Tosun, İstanbul 1987, s. 235 vd.
- ¹⁰⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, II, 12-13; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, II/116.
- ¹⁰¹ Kaynaklar, Bedir savaşında Müslümanların sayısının 300 civarında olduğunu kaydederken, müşriklerin sayısının 950-1000 kadar olduğu rivayet edilir. Bkz. İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, II, 118; Mevlânâ Şibli, *Asr-ı Saadet*, I, 231; Hamidullah, *Hazreti Peygamber'in Savaşları*, s. 79-80; Mustafa Fayda, "Bedir Gazvesi", *DİA*, İstanbul, 1992, V/326.
- ¹⁰² İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, II, 14.
- ¹⁰³ Vâkidî, *el-Megâzî*, I/61; Fayda, "Bedir Gazvesi", *DİA*, V, 326.
- ¹⁰⁴ "Hatırlayın ki Allah size iki (düşman) topluluğundan (kervan veya Kureyş ordusundan) birinin sizin elinize düşeceği konusunda söz vermişti. Siz de güçsüz olanın (yani kervanın) elinize düşmesini arzu ediyordunuz. Oysa Allah'ın muradı, sözleriyle tam bir uyum içinde, hakkın hak olduğunu göstermek ve hakkı inkâr edenlerin son kalıntılarını da silip atmak yönündeydi." Kur'an-ı Kerim, Enfâl, 8/7.
- ¹⁰⁵ Krş. Gazzâlî, *Fıkhü's-Sîre*, s. 235 vd.
- ¹⁰⁶ İbn Mâce, Cihâd, 30.
- ¹⁰⁷ Özel, "Cihâd", *DİA*, VII, 529.

- ¹⁰⁸ Krş. Kur'an-ı Kerîm, Bakara. 2/256; Yunus, 10/99; Kehf, 18/29; Hucurât. 49/14.
- ¹⁰⁹ Krş. Güneş, "Kur'an Işığında Şiddet Sorununa Bir Bakış", s. 24.
- ¹¹⁰ Ebu'l-A'lâ el-Mevdudî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, (Ter. Heyet), İstanbul 1986, I/124; Bu konuda geniş bilgi için Bkz. Veysel Nargül, *Kur'an ve Sünnet Işığında Cihâd*, (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum 2005.
- ¹¹¹ Krş. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, II, 89; Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, V/308.
- ¹¹² Kur'an-ı Kerîm, Bakara. 2/190.
- ¹¹³ Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, II, 350.
- ¹¹⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, 694.
- ¹¹⁵ Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, II/348 vd.; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, 694.
- ¹¹⁶ Kur'an-ı Kerîm, Maide. 5/8.
- ¹¹⁷ Krş. Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, 692.
- ¹¹⁸ İmam Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*, Cihâd, 8, 9, 10, 11, İstanbul, 1992, II, 447-448; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm*, III, 58; Krş. Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, III, 1594.
- ¹¹⁹ Krş. Kur'an-ı Kerîm, Bakara. 2/190, 191, 244; Nisâ, 4/76; Tevbe, 9/12, 29, 36; Hucurât, 49/9.
- ¹²⁰ Krş. Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, II, 348.
- ¹²¹ İmam Mâlik, *el-Muvatta*, Cihâd, 8, 9, 10, 11, İstanbul, 1992, II, 447-448.
- ¹²² İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm*, III, 58; Krş. Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, III, 1594.
- ¹²³ Krş. Ateş, *Kur'an'a Göre Dinde Zorlama ve Şiddet Sorunu*, s. 238.
- ¹²⁴ Krş. Şinasi Gündüz, "Din, Terör ve Şiddet", s. 13.
- ¹²⁵ Reşîd Rızâ, *Tefsiru'l-Menâr*, X/280-281; Muhammed Hamidullah, *İslam Anayasa Hukuku*, İstanbul, 1995, s. 222-223.
- ¹²⁶ Bkz. Ateş, *Kur'an'a Göre Dinde Zorlama ve Şiddet Sorunu*, s. 307.
- ¹²⁷ Bekir Karlıgâ, "Din, Terör, Savaş ve Global Etik İhtiyacı", Yeni Ümit Dergisi, Yıl: 17, Sayı: 63, İstanbul, 2004, s. 40.
- ¹²⁸ Hamidullah, *Hazreti Peygamber'in Savaşları*, s. 83.
- ¹²⁹ Abdülbaki Güneş, "Kur'an Işığında Düşünce, İnanç ve İfade Hürriyeti", *F.Ü.İ.F.D.*, sy. 10/1, Elazığ 2005, s. 9 vd.
- ¹³⁰ Kur'an-ı Kerîm, Bakara. 2/204-205.
- ¹³¹ Krş. Kur'an-ı Kerîm, Bakara. 2/190; Maide, 5/8; İmam Mâlik, *el-Muvatta*, Cihâd, 8, 9, 10, 11, II/447-448.

¹³² İmam Mâlik, *el-Muvatta*, Cihâd, 11; Dâmâd Efendi Muhammed b. Süleyman; *Mecmau'l-Enhur fî Şerhi Multeka'l-Ebhur*, Beyrut, Ts., I/635-636. Ayrıca bkz. Kur'an-ı Kerim, Bakara, 2/204-205.

¹³³ İbn Mâce, Diyât, 30; Ebû Dâvud, Cihâd, 110.

¹³⁴ Kur'an-ı Kerim, Nisa, 4/92.

¹³⁵ Kur'an-ı Kerim, Nisa, 4/93.

¹³⁶ Krş. Kurtubî, *Câmiu'l-Ahkâmi'l-Kur'an*, V/332 vd.; Abdülkerim eş-Şehristânî, *el-Milel ve'n-Nihal*, Beyrut, Ts., I/45.

¹³⁷ Kur'an-ı Kerim, İsrâ, 17/33; Krş. Kur'an-ı Kerim, Furkân, 25/68.

¹³⁸ Kur'an-ı Kerim, İsrâ, 17/70.

¹³⁹ Kur'an-ı Kerim, Tîn, 95/4.

¹⁴⁰ Kur'an-ı Kerim, Al-i İmran, 3/156.

¹⁴¹ Kur'an-ı Kerim, En'am, 6/151.

¹⁴² Kur'an-ı Kerim, Maide, 5/32.

¹⁴³ Mevdudî, *Tefhimu'l-Kur'an*, I, 390.

¹⁴⁴ Kur'an-ı Kerim, Bakara, 2/256.

¹⁴⁵ Kur'an-ı Kerim, Yunus, 10/99.

¹⁴⁶ Kur'an-ı Kerim, Hac, 22/40.

¹⁴⁷ Kur'an-ı Kerim, En'am, 6/108.

¹⁴⁸ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul 1988, I, 453.

¹⁴⁹ Kur'an-ı Kerim, Bakara, 2/256.

¹⁵⁰ Reşid Rızâ, *Tefsiru'l-M'nâr*, III/39.

¹⁵¹ Güneş, "Kur'an Işığında Düşünce, İnanç ve İfade Hürriyeti", s. 19.

¹⁵² Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, *Kitabu'l-Emvâl*, Kahire, Daru'l-Fikr, Ts. s. 25.

¹⁵³ Buhârî, Diyât, 30; Tirmizî, Diyât, 11; Nesaî, Kasame, 14; İbn Mâce, Diyât, 32; Ahmed b. Hanbel, II/186.

¹⁵⁴ Hz. Peygamber, ordu komutanlarına ve savaşa katılan Müslümanlara şöyle talimatta bulunmuştur: "Savaşa katılmayan ne bir ihtiyar, ne bir çocuğu, ne bir bebeği ne de bir kadını öldürün. Aşırı gitmeyin." Hz. Ebû Bekir de Şam'a gönderdiği Yezîd b. Ebî Süfyan'a kadınları, çocukları, rahipleri, kötürümeleri, yaşlıları ve ücretle çalıştırılanları öldürmemelerini tavsiye etmiştir. İmam Mâlik, *Muvatta*, Cihâd, 10; Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, II, 348 vd.; Ebû Zehrâ, *İslâm'da Savaş Kavramı*, s. 76.

¹⁵⁵ Meselâ Hz. Ebû Bekir Suriye'ye gönderdiği askerî birliğin komutanı Yezîd b. Ebî Süfyan'a şöyle talimatta bulunmuştur: "Manastırda günlerini geçirmekte olduğunu söyleyen insanlara karışmayacaksınız. (...) Ne bir kadın, ne bir çocuk ve ne de bir ihtiyarı öldür. Meyve ağaçlarını veya hurmaları ne sök, ne de yak. İmar edilen yerleri yıkmak, yemek amacıyla olmadıkça ne bir koyun, ne de bir inek kes. Ne korkak ol, ne de

aşırı davran.” İmam Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*, Cihâd, 10, İstanbul 1992, II, 447-448; Ebû Zehrâ, *İslâm'da Savaş Kavramı*, s. 77-80; Krş. Abdülkerim Osman, *İslâm'da Fikir ve İnanç Hürriyeti*, s. 29.

- 156 Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, *Kitabu'l-Envâl*, s. 64.
- 157 Hz. Ömer, yardıma muhtaç olan gayri müslimlere Beytulmal'den maaş bağlanmasını emretmiştir. O, bir defasında dilenen bir zimmiye rastladığında, onun yardıma muhtaç olduğunu görmüş, bunun üzerine ona maaş bağlatmıştır. Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, *Kitabu'l-Envâl*, s. 48.
- 158 Krş. Şamil Dağcı, “İşkence”, *DİA*, İstanbul, 2001, XXIII, 429 vd.
- 159 Kur'an-ı Kerîm, Tîn, 95/4.
- 160 Bkz. Kur'an-ı Kerîm, Bakara, 2/61, 91; Âl-i İmrân, 3/21, 112, 181; Nisâ, 4/155; En'âm, 6/34.
- 161 Kur'an'da insanları ateş dolu hendeklere atıp diri diri yakmak suretiyle işkence edenler, cehennem azabıyla tehdit edilmişlerdir. Krş. Kur'an-ı Kerîm, Burûc, 85/11.
- 162 Ahmed b. Hanbel, IV, 172-173.
- 163 Müslim, Birr, 117-119; Ebû Dâvud, İmâre, 32; Krş. Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, *Kitabu'l-Envâl*, s. 45.
- 164 Buhari, Mezâlim, 30; Ebû Dâvud, Cihâd, 110; Krş. Dağcı, “İşkence”, *DİA*, XXIII/430.
- 165 Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, (Çev. Salih Tuğ), İstanbul 1990, I/226-227.
- 166 Bkz. İmam Mâlik, *el-Muvatta*, Cihâd, 11; Abdullah b. Ahmed İbn Kudâme, *el-Muğnî*, Beyrut 1405, II, 216, 234; Alaüddîn Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, Beyrut, 1982, VII, 59; Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, *Kitabu'l-Envâl*, s. 28; Dâimâd Efendi, *Mecmeu'l-Enhur*, I, 636.
- 167 Kur'an-ı Kerîm, İnsân, 76/8.
- 168 Ebû Dâvud, Edeb, 58.
- 169 Bkz. Müslim, Tevbe, 25.
- 170 Bkz. Buhari, Zebâih, 25; Müslim, Birr, 80, Libâs, 106-112, Sayd, 58-60; Nasâî, Edâhîf, 42.
- 171 İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, (Neşr. M. Fuad Abdülbaki-Muhibbuddîn el-Hatîb), Beyrut 1379, X, 155.
- 172 Ali b. Ebî Bekir el-Heysemî, *Mecmeu'-Zevâid*, Kahire 1407, VI.250.
- 173 İbnu'l-Hümâm es-Sivasî, *Şerhu Fethi'l-Kadîr*, (II. Baskı), Beyrut, Ts. V, 477.
- 174 İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, X, 155.
- 175 Kur'an-ı Kerîm, Bakara, 2/213.
- 176 Muhammed Âbid el-Câbirî, *İslâm'da Siyasal Akıl*, Çev. Vecdi Akyüz, İstanbul 1997, s. 112.
- 177 Hüseyin Atây, *Ehl-i Sünnet ve Şia*, Ankara 1983, s. 8.

- ¹⁷⁸ Adnan Demircan, "İslâm ve Barış", *Diyanet Aylık Dergi*, sy. 170, Ankara, 2005, s. 49 vd.
- ¹⁷⁹ Kur'an-ı Kerîm, Nahl. 16/125/
- ¹⁸⁰ Kur'an-ı Kerîm, Fussilet, 41/34.
- ¹⁸¹ Kur'an-ı Kerîm, Bakara, 2/208.
- ¹⁸² Krş. Ateş, *Kur'an'a Göre Dinde Zorlama ve Şiddet*, s. 249.
- ¹⁸³ Bkz. Kur'an-ı Kerîm, Şûrâ, 42/38.
- ¹⁸⁴ Bkz. Kur'an-ı Kerîm, Nisa, 4/58.
- ¹⁸⁵ Bilgi için bkz. Afzalur Rahman, *Siret Ansiklopedisi*, (Çev. Kenan Dönmez), İstanbul 1996, I, 212.
- ¹⁸⁶ Krş. İlhan Kutluer, "Berâhime'den İbn Sînâ'ya Nübüvvetin İnkâr ve İspatı", *Akıl ve İtikad* içinde, İstanbul, 1989, s. 79
- ¹⁸⁷ Ahmed Saim Kılavuz, *İman-Küfür Sınırı*, İstanbul, 1990, s. 17.
- ¹⁸⁸ Krş. Abdulkahir el-Bağdadî, *el-Fark Beyne'l-Firak*, Beyrut, Ts., s. 75 vd.
- ¹⁸⁹ Ebu Muhammed Ali b. Ahmed İbn Hazm, *el-Fasl fi'l-Milel ve'l-Ehvâ ve'n-Nihal*, Beyrut 1317, II, 115; Toshihiko Izutsu, *İslâm Düşüncesinde İman Kavramı*, (Çev. Selahaddin Ayaz), İstanbul 1984, s. 16; Ahmet Akbulut, *Sahabe Devri Siyasi Hadiselerinin Kelâmî Problemlere Etkileri*, İstanbul 1992, s. 286.
- ¹⁹⁰ Sabri Hizmetli, "İtikadî Mezheplerin Doğuşu", *A.Ü.İ.F.D., C. XXVI*, Ankara 1983, s. 665.
- ¹⁹¹ Câbirî, *İslâm'da Siyasal Akıl*, s. 596-
- ¹⁹² Nadim Macit, "Kelâmî Ekollerin Ortaya Çıkış Sürecinde İktidara Eklemlenme Problemi", *Bilgi ve Hikmet Dergisi*, İstanbul 1994, s. 119.
- ¹⁹³ Kur'an-ı Kerîm, Nisa, 4/35.
- ¹⁹⁴ Ebu'l-Ferec İbnu'l-Cevzî, *Telbisü İblîs*, Kahire, 1995, s. 95; Muhammed Ebû Zehv, *el-Hadîs ve'l-Muhaddisîn*, Beyrut, 1984, s. 84.
- ¹⁹⁵ İrfan Abdulhamid, *Dirasât fi'l-Firaki ve'l-Akâidi'l-İslâmiyye*, Beyrut, 1984, s. 97; Ayrıca krş. *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, (Haz. Heyet), İstanbul 1986, II, 255-256.
- ¹⁹⁶ İbn Cerir et-Taberî, *Tarihu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, Beyrut 1987, V, 701.
- ¹⁹⁷ Ahmet Akbulut, "Hariciliğin Siyasî Görüşlerinin İtikadileşmesi", *A.Ü.İ.F.D., C. XXXI*, Ankara 1989, s.333 vd.
- ¹⁹⁸ Ali Bulaç, *İslâm Düşüncesinde Din-Felsefe/ Vahiy-Akıl İlişkisi*, İstanbul 1994, s. 83.
- ¹⁹⁹ Bkz. Abdulhalik Bakır, *Ali b. Ebî Talib*, Elazığ, Ts., s. 143.
- ²⁰⁰ Krş. Muhammed el-Behiy, *İslâm Düşüncesinin İlahî Yönü*, Çev. Sabri Hizmetli, Ankara, 1992, s. 71 vd.

- ²⁰¹ Kur'an-ı Kerim, Yusuf, 12/40, 67.
- ²⁰² Krş. İlhami Güler, "Reel Politikada Dinî Değer, Kavram ve Sembollere Atıfta Bulunmanın Doğurduğu Sorunlar", *İslâmiyât*, C. 3. Sayı, 3, Ankara 2000, s. 61.
- ²⁰³ Ali Bulaç, "Cihâd", s. 44.
- ²⁰⁴ Krş. Hazma Aktan, "Kur'an ve Sünnet Işığında Terör ve İntihar Eylemleri", *Yeni Ümit Dergisi*, sy. 63, İstanbul 2004, s. 24.
- ²⁰⁵ Yarınlar İçin Düşünce Platformu'nun düzenlediği "Türk Milli Eğitim Sistemi'nde Din Eğitimi ve Öğretimi Sempozyumu"nda konuşan Din Eğitimi Genel Müdürü İrfan Aycan, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmenlerinin sayıca yetersiz olduğunu, dolayısıyla bu derslerin % 80 oranında ya boş geçtiğini ya da branş dışı öğretmenler tarafından doldurulduğunu açıkça belirtmiştir. Bkz. Zaman Gazetesi, 3 Mart 2005, s. 5.

Abstract

ON THE PEACEFULL ASPECT OF ISLAM AND THE PERCEPTION OF ISLAM BY THE WEST AS IDENTIFIED WITH VIOLENCE AND TERROR

Since their very essence is based on tolerance and since all they try hard to spread happiness, kindness, beauty and love among mankind no religion of Semitic origin gives any hint of approval to violence on any ground. This is very much so for Islam which strongly condemn and forbidden violence, oppression and forceful action of any kind. In fact, the very meaning of the word, Islam, stands for peace for all, therefore accusing Islam of being a religion of terror by merely looking at allegedly Islamic identity of some terrorists and suicide bombers and calling their actions as an act of "Islamic terror" is not simply untrue. It is, in fact, a conscious act of image distortion. Violence and terrorism recently rising in Muslim lands are acts of crime and sin condemned by Islam regardless of their reasons and claims. Arguments derived from some verses and hadiths can never be interpreted in support of such actions. Such actions are very much related to the abuse of Islam by narrow-minded people for their social and political ends.

KEY WORDS: İslam, Prophet Mohammed, Jihad, Violence, Religious Terror.